

ŽINUTĖS APIE ŽALGIRĮ ATsirADIMO BYCHOWCO KRONIKOJE APLINKYBĖS

Edvardas Gudavičius

Profesorius emeritas
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
Tel. 268 72 88
El. paštas: egudav@gmail.com

1. Lietuvos kronikų trumposios redakcijos (sąvado) žinutės pobūdis

Bychowco kronikos žinutė apie Žalgirio mūšį perteikia lietuviškąją šio įvykio versiją, priskiriančią pergalę lietuvių kariuomenei¹. R. Jasui įrodžius Alberto Goštauto, kaip plačiosios Lietuvos kronikų redakcijos (kurią perteikia Bychowco kronika) inspiratoriaus, vaidmenį², galima kelti šio inspiratoriaus ir žinutės apie Žalgirį santykio klausimą.

Įrašą apie Žalgirio mūšį randame kai kuriuose trumposios Lietuvos kronikų redakcijos nuorašuose. Visos trys Lietuvos kronikų redakcijos atsirado viena iš kitos ir todėl, šiaip ar taip, reikia įvertinti jų žalgirinės reliacijos (net ir jos nesant pasikiruose nuorašuose) tarpusavio ryšį. Vis dėlto mūsų temos požiūriu kalbą tenka pradėti nuo to, kad griežtai tekstologiškai vadinamąją trumpąją redakciją gal net labiau tiktų vadinti sąvadu (ar netgi sąvadų kompleksu), nes tai yra kurį laiką vienoje

vietoje (labiausiai Smolenske)³ ne vienu metu ir ne išties apibendrinant susiklostę artimi, bet kartu ir turintys kai kurių esminių skiriančių požymių, naratyvai⁴. Turinio požiūriu trumpasis sąvadas artėja prie redakcijos: didžiausios ir svarbiausios jo dalys perteikia santykinai vienodą tekstą. Tačiau jų išsidėstymas atskiruose nuorašuose ryškiai skiriasi ir tai neleidžia kalbėti nei apie vieną redakcinį archetipą, nei apie vienodą žinomų variantų susiformavimo laiką. Trumpojo sąvado (ar gal net trumpųjų sąvadų) turinys leidžia sudėtinus jo (-ų) elementus, nepaisant jų išsidėstymo, kilmės požiūriu suskirstyti į tris dalis: 1) rusų metraščių santrauką, 2) lietuviškos (ar jai artimos) tematikos analinius (metraštinus) įrašus, 3) ilgesnius pasakojimus šia tematika, kurių didžiausias (vadinamoji didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika) laikytinas kronikos požymius atitinkančiu pasakojimu⁵. Lyginant šių elementų chronologiją,

³ Jučas M. Lietuvos metraščiai. Vilnius, 1968, p. 21–39.

⁴ Dėl to plg.: Subačius P. Tekstologija. Teorijos ir praktikos gairės. Vilnius, 2001, p. 83, 101–105; Лухачев Д. С. Текстология. На материале русской литературы X–XVII в. в. Москва–Ленинград, 1962, с. 116–127.

⁵ Plg. Jučas M. Min. veik., p. 26.

¹ Gudavičius E. Bychowco kronikos pasakojimas apie Žalgirio mūšį // Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai. Vilnius, 1993, p. 123–137.

² [Lituanistinė biblioteka, 10]. Lietuvos metraštis. Bychowco kronikaio Vilnius, 1971 (toliau – BC).

akivaizdus lietuviškos tematikos gausėjimas – pabaigą, galima sakyti, sąvadas (-ai) iš „rusiško (-ų)“ pamažu pasidarą „lietuviškas (-i)“⁶ (kartu analiniam-metraštiniam pavidalui darantis vis labiau kronikiniam). Tai leidžia pasekti tokį atskirų nuorašų „lietuvejimą“ (šis žingsnis gali palengvinti pamatyti žinutės apie Žalgirį atsiradimo „foną“). Tyrimą sunkina tai, kad nėra nė vieno artimo suredagavimo chronologijai nuorašo.

Turinio požiūriu žinomus trumpojo sąvado nuorašus galima suskirstyti į „rusiškąją“ (mažiau „lietuvejantįją“) ir „lietuviškąją“ (ryškiai „lietuvejantįją“) šakas. Pirmajai atstovauja Nikiforovo ir trumpasis Voluinės nuorašai, neturintys didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos⁷. Tai seniausi, XV a. antrosios pusės ir XV–XVI a. sandūros rankraščiai⁸ (iš „lietuviškųjų“ jiems tepriylgsta Vilniaus nuorašas⁹). Iš to, neatmetant 1446 m. gairės¹⁰ svarbos, galima spręsti, kad didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika yra arba vienas vėliausiai įtrauktų į besiklostantį trumpąjį kronikų sąvadą elementų, arba „rusiškoji“ šaka Smolenske pradėjo (Naugardo santraukos pagrindu)¹¹ klostytis toliau, mažiau įgaudama (ar net neįgaudama) įrašų lietuviška tematika. Pastarąjį atvejį gali paliudyti Voluinės nuorašas, kuriame apie Vytauto mirtį ir Zigmanto I nužudymą teužsimenama trumpai, nors apie susijusius su Vytautu Smolensko įvykius rašoma nemažai (XV a.

antrosios pusės įvykiai čia neaptariami)¹². O bent jau porą dešimtmečių anksčiau surašytame Nikiforovo nuoraše plačiai aprašomi Lucko suvažiavimas ir Švitrigailos kova su Zigmantu I (pasakojimas nutrūksta po 1435 m. Pabaisko mūšio)¹³. Tai rodytų šiuos elementus esant seniausius lietuviškos tematikos išplėtimo atvejus (raštininko Timotiejaus parašyta 1428 m. Vytauto panegirika¹⁴, nekaltant jau apie didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kroniką, kuri čia dar neįtraukta). Nikiforovo nuoraše randame ir žinutę apie Žalgirio mūšį¹⁵ (Voluinės nuoraše jos nėra¹⁶). Beje, tai tėra tik iš rusų metraščių cituojamas įrašas¹⁷.

„Lietuviškajai“ šakai priskirtini šie nuorašai: Supraslio, Slucko, Akademijos, Vilniaus. Sprendžiant susiklostymo klausimą, du pastarieji mažiau žiūrėtini: Akademijos nuorašo (1534 m. vandenženkliai¹⁸) pabaigoje esanti didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika neturi pabaigos¹⁹, o į Vilniaus nuorašą įterptas griežtai promaskvietiškas įrašas²⁰. Supraslio nuoraše (1532 ir 1534 m. vandenženkliai) pažymėtas rašovo Grigaliaus 1519 m. vizavimas²¹, Slucko nuoraše (1524 m. vandenženkliai) – Slucko kunigaikštienę Eleną mininti 1542 m. pastaba²². Abiejų jų sudėtis (įvertinant lietuviškos tematikos eiliškumą) gana artima²³ (1 lentelė).

¹² PSRL, t. 35, p. 121–122.

¹³ Ten pat, p. 33–35.

¹⁴ Jučas M. Min. veik., p. 27–28.

¹⁵ PSRL, t. 35, p. 32.

¹⁶ Ten pat, p. 121.

¹⁷ Plg. Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. Vilnius, 1955, t. 1. Feodalinis laikotarpis, p. 87.

¹⁸ PSRL, t. 35, p. 9.

¹⁹ Ten pat, p. 114.

²⁰ Jučas M. Min. veik., p. 30.

²¹ PSRL, t. 35, p. 4–6.

²² Ten pat, p. 6–7.

²³ Cituojama iš PSRL, t. 35. Puslapių lentelėje nurodomi skliausteliuose po citatų. Keli smulkūs įrašai lentelėje pralicti.

⁶ Plg. ten pat, p. 32–33. Toliau sąlyginai kalbėsime apie trumpąjį sąvadą, atskirai įvardydami nuorašus.

⁷ Полное собрание русских летописей. Москва (toliau – PSRL), 1980, т. 35, с. 19–35, 118–127.

⁸ Ten pat, p. 4, 10.

⁹ Žr. Jučas M. Min. veik., c. 17.

¹⁰ Ten pat, p. 21.

¹¹ Ten pat, p. 22–23.

I lentelė

Poz.	Supraslio nuorašas	Slucko nuorašas
1	В лето 6903. Бысть бои царю Темирь-Тиклюю [...] сяде на царство (р. 51)	Лето 6903. Бои бысть царю Темир-Тиклюю [...] сель на царство (р. 72)
2	Того жь лета приде князь великий Витовтъ ко Смоленску [...] у цтя своего, во Олга Ивановичъ (р. 51)	Того же лета князь Витовт прииде к Смоленску [...] у цтя своего, у князя Олга Ивановичъ (р. 72–73)
3	В лето 6906. Бысть поише князю великому Витовту с Тимер-Куклуемъ царемъ [...] князь Выспытко краковъскын (р. 52)	Лето 6906. Бысть побоише князю великому Витовту с Темир-Тиклуемъ царем [...] князь Спытко краковскын (р. 73)
4	На ту осень бысть побоише королю Ягалиу, именемъ Владиславу, и князю великому Витовту Кестутевичъ с немци [...] по другой на десять недели (р. 54)	-----
5	В лето 6924. По божию попущению князь великий Витовтъ умышливъши ему по своему хотению, собравъ епископы руския [...] Григория болгарани Цамивлика месяца ноября 15 (р. 55)	В лето 6924. По божою попущению князь великий Витовт, умышлив по своему хотению, собрал епископы руския [...] Григорья болгарина Цамивлака ноября 15 (р. 73)
6	Того жь лета князь Дашько Федоровочъ, сын Острожкага [...] князя Шьвитригаила из желез выпустиль... (р. 56)	В лето 6929. Князь Дашко Федотовичъ Острозкого [...] князя Швитригаила иж лез выпустил... (р. 74)
7	-----	Коли господаремъ был на Литовской земли князь великий Олгирд и, шедъ в поле с литовскимъ войскомъ, побилъ татар на Синей воде [...] што Подольское земли держать (р. 74–75)
8	В лето 6939. Князь велики Витовтъ Кестутевичъ созваша к собе короля польского Владислава [...] и при немъ приставися велики князь Витовт месяца октября 23, на память святого Якова, брата господня (р. 57)	В лето 6939. Князь великий Витовтъ Кестутевичъ созваша к собе короля польского Владислава [...] и при немъ преставися князь великий Витовт месяца октября на память святого апостола Якова, брата господня (р. 75)
9	-----	Похвала о великомъ князи Витовте ²⁴ . Тайну цареву танти добро есть. [...] Яко же бо от моря множество вод исходяще, тако и от сего мудрость великаго господаря князя великаго Витовта (р. 75–76)
10	И сяде на великое княжение князь великий Шьвитригаило на Вилни и на Троцех [...] Нача князь велики Жикгимонтъ княжити на великомъ княжении на Литовскомъ и Рускомъ (р. 57–58)	По смерти великаго князя Витовта сяде на великомъ княженьи князь Шьвитригаило на Вилни и на Троцехъ. [...] И нача князь великий Жидимонту княжити на великомъ княжении на Литовскимъ и на Рускомъ (р. 76–77)
11	Тайну танти цареву добро есть. [...] Яко жь бо от моря множество вод всходящи (р. 58–59)	-----
12	В лето 6948. Сотворися зло велико в Литве, убиен князь великий Жикгимонтъ [...] и много зла сотворися и поидоша прочь (р. 60)	В лето 6948. Сотворися зло велико в Литве, убиен князь великий Жидимонт [...] много зла створиша, и поидоша прочь (р. 77–78)
13	В лето 6953. Князь велики Казимер немерень [...] ходилъ к Мурому с татари битися (р. 60)	В лето 6953. Князь великий Казимирь немерень былъ [...] ходил к Мурому и татарь побил (р. 78)
14	Коли господар был на Литовской земли князь велики Олгирд и, шедъ в поле с литовскимъ войскомъ, побилъ татаров на Синей воде [...] што Подольской земли держать (р. 66–67)	-----

²⁴ Ši antraštė ne tik neiškirta šriftu ar rašalu, bet ir įrašyta kaip prieš tai esančios pastraipos (8-osios pozicijos) paskutinis sakinys.

2 lentelė

Poz.	Nuorašas	Tekstas
1	Supraslio	... приехавши ляхове, пана Долъггирда из города ис Каменца созвали на раду к собе и до рады не допустивши самого иняли и огърабили, и Каменецъ засели, и все тое забрали, што Подольской земли держать... (p. 67)
2	Slucko	... приехавши ляхове, и пана Долггирда з города Каменца созвали на раду собе и до рады не допустили, самого иняли и ограбили, што Поидольское земли держать (p. 75)
3	Archeologijos draugijos	Pasakojimas nutrūksta pačiame pirmajame sakinyje. Prieš jį pažymėta: Опят отселе почнем ²⁵ (p. 102)
4	Krasińskio	... приехавши, ляхове пана Довггирда с Каменца созвали к собе на раду, и до рады не допустивши самого обрали и забили, и Каменецъ засели, иныи подольские города. И до сих часов тым Подоле за Ляхи зашло, и тепер держать (p. 139)
5	Ališavos	... przyechawssi lachowie, pana Dolgirda s Kamienca zezvali do siebie na radą i, do radi nie dopusciiwssi, iego zabili, i Kamieniec zasiedli i insze Podolskie zamki, i do tich czassow tym Podole za lachi zaszlo, i teras dzierzą (p. 187)
6	Raczyńskio	... прыхавшы, ляхове пана Довггирда с Каменца созвали к собе у раду, и до рады его не допустили, и забили, и Каменец засели и иншие города подольские. И до сих часов тым Подолье за ляхи зашло, и тепер деръжать (p. 161)
7	Rumiancevo	... приехавши, ляхове пана Довггирда с Каменца созвали к собе на раду, и до рады не пустили, его забили, а Каменец засели и иныи города подолскии, и до сих часов Подоле за ляхи зашло, и тепер держат (p. 208)

1 lentelėje neparodyti ne tik tarp jos elementų esantys keli smulkūs rusiškosios (ar mažiau lietuviškosios) tematikos įrašai, bet ir didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika. Slucko nuoraše ji yra pačioje pradžioje (jai pačiai trūksta pradžios)²⁶, Supraslio nuoraše ji turėtų eiti po 13-osios pozicijos²⁷. Abiejuose nuorašuose galima kalbėti apie lietuviškosios tematikos naratyvo masyvą (su keliomis nedidelėmis skirtingos tematikos properšomis). Išskyrus 4-osios pozicijos rusiškos kilmės Žalgirio mūšio pasakojimą (pastorintas šriftas; Slucko nuoraše jo nėra), sudėtiniai nuora-

šų elementai tapatūs, nedaug tesiskiria ir jų išsidėstymas: Slucko 7-asis elementas atsiduria 11-ojoje, o 9-asis – 14-ojoje Supraslio nuorašo pozicijoje. Pastarajame nuoraše didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika yra įvardyta atskirai²⁸. Apie Slucko nuorašą šiuo požiūriu nieko negalima pasakyti²⁹. Jame neįvardyta net Vytauto panegirika (žr. 9-ąją poziciją), nors kaip tik toks įvardijimas buvo įrašytas ankstesnės pastraipos pabaigoje. Išsidėstymo požiūriu Slucko ir Supraslio nuorašai visiškai priešingi: pirmajame „lietuviškasis“ naratyvas koncentruojasi pradinėje³⁰, antrajame – ga-

²⁵ Tai randame ir Rumiancevo nuoraše – PSRL, t. 35, p. 207.

²⁶ PSRL, t. 35, p. 69–72.

²⁷ Ten pat, p. 61.

²⁸ Ten pat, p. 61: «Летописецъ великих князехъ литовскихъ.»

²⁹ Žr. 24 nuor.

³⁰ PSRL, p. 68–78.

linėje³¹ pusėje. Įrašų pasiskirstymas abejur nėra griežtas. Antraščių požiūriu gal kiek nuoseklesnis Supraslio nuorašas. „Rusiškoji“ pusė čia aiškiai įvardyta rankraščio pradžioje³². Taip pat padaryta ir su didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika³³, tačiau „lietuviškieji“ įrašai prasideda anksčiau³⁴ ir todėl „priskiriami“ „rusiškajai“ pusei. Slucko nuorašo viduryje randame tik tris kuklias antraštėles, įvardijančias pradinius „rusiškojo“ masyvo įrašus³⁵, bet nepamirština, kad jam trūksta pradžios ir pabaigos. Beje, nėra visai aiški ir Supraslio nuorašo (pasakojimo apie Podolę) pabaiga: rankraštis čia nutrūksta³⁶. Palyginus trumposios ir vidurinėsios redakcijos nuorašus, pastaruosiuose ši pabaiga yra aiškiai pakoreguota³⁷ (2 lentelė).

Per visus nuorašus išryškėja pora išskiriančių pasakojimą apie Podolę požymių (žr. 2 lentelės 3-iąją poziciją ir 37 nuorodą; plg. pabaigos korekciją ir šito pasakojimo nebuvimą Akademijos ir Jevreinovo nuorašuose³⁸). Šie požymiai rodo Podolės pasakojimą esant vieną vėliausių esminių „lietuviškojo“ naratyvo masyvo elementų. Tai dar vienas 1446 m. gairės patvirtinimo atvejis: ši data patenka į 1444–1447 m. tarpą, kai buvo aštriai sprendžiamas Kazimiero išleidimo į Lenkiją klausimas ir ginčui dėl Podolės priklausė ne paskutinis vaidmuo (Trumpojo sąvado „laiko“ vėliau viduriniojoje redakcijoje ne tik išliko, bet net ir buvo suaktualinta į „dabar laiko“).

³¹ Ten pat, p. (51–55), 57–67.

³² Ten pat, p. 36: «Избранис летописания изложено въкратце.»

³³ Žr. 27 nuor.

³⁴ PSRL, p. (51, 52, 55), 57–60.

³⁵ Ten pat, p. 79.

³⁶ Ten pat, p. 67.

³⁷ Cituojama iš ten pat. Puslapiu lentelėje nurodomi skliausteliuose po citatų.

³⁸ Ten pat, p. 103–114, 214–238.

Visa tai leidžia Podolės pasakojimą laikyti „socialinio užsakymo“ rašiniu. Be abejo, šiai kategorijai priskirtinos didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika ir Vytauto panegirika. Šitie kūriniai sudaro trumpojo sąvado „lietuviškojo“ naratyvo branduolį. Tai ne analiniai-metraštiniai įrašai (jie nepradedami stereotipiniu ...*metais*), o neturintys chronologinio tinklo kronikiniai pasakojimai. Prie šio branduolio šliejasi lietuviškai tematikai aktualūs (atskirai „lietuvišę“) rusų metraščių įrašai³⁹. Didelę šio „lietuviškojo“ (dabar galima sakyti ir *lietuviškojo*) naratyvo ar bloko dalį parodo 1 lentelė (nedaug čia skiriasi ir Akademijos nuorašas⁴⁰). Žinoma ir šio bloko branduoliui priklausančių didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos bei Vytauto panegirikos chronologija (XV a. trečiojo dešimtmečio pabaiga)⁴¹.

2. Pilnojo lietuviškojo naratyvo susiklostymas

Lietuviškasis naratyvo blokas buvo to meto naujausioji Lietuvos istorija, beje, rašoma vėliausiai į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštiją įjungtoje žemėje. Čekų Kosmo Prahieško, danų Sakso Gramatiko, lenkų Anonimo ir Magistro Vincento kronikos, vengrų XIV a. sąvadas sudarė ištisą naujosios Europos tautinių kronikų kompleksą, parodantį tautinės savimonės ir saviraiškos reiškinio susiklostymą šiose šalyse. Lietuvoje tai parodo Lietuvos kronikų Viduriniojo sąvado atsiradimas. Trumpojo sąvado lietuviškąjį naratyvą čia papildė

³⁹ Plg. 33 nuor.

⁴⁰ Plg. PSRL, t. 35, p. 106–114.

⁴¹ *Jučas M. Min. veik.*, p. 28, 34. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika parašyta remiantis Vytauto skundu prieš Jogailą, apie jo lietuvišką vertimą žr.: ten pat, p. 34–37; BC, p. 179–183.

„senesnius laikus“ aptariantis rašinys, pradedantis Lietuvos istoriją nuo išsigalvotojo Palemono⁴². Žinomą seniausiąjį tekstą perteikiančiame Krasinskiu nuoraše (XVI a. antrosios pusės rankraštis, veikiausiai nurašytas nuo XV a. pabaigos protografo) šios abi dalys nesusietos⁴³; senoji fantastinė dalis įvardyta „Lietuvos ir Žemaičių Didžiosios Kunigaikštystės metraščių“⁴⁴, paimtas iš Trumpojo sąvado tekstas – tradiciškai „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikomis“⁴⁵. Pirmoji nėra suskirstyta į kokius nors įvardytus paragrafus, antroje tokių suskirstymų nedaug⁴⁶. Šitas suskirstymas dar kartą patvirtina jau Trumpajame sąvade susiklosčiusią struktūrą. Pirmasis paragrafas yra pasakojimas nuo Gedimino sūnų iki paėmusio valdžią Vytauto susitikimo su savo žentu Smolenske, antrasis – pasakojimas apie Podolę⁴⁷. Supraslio nuoraše šitie elementai išdėstyti tokia pat tvarka ir neperskirti jokiu įvardijimu⁴⁸. Slucko nuoraše tokius pasakojimus skiria ištisa įrašų seka⁴⁹. Akademijos nuoraše Gedimino sūnų – Smolensko susitikimo pasakojimas yra paskutinis ir neturi pabaigos, o Podolės pasakojimo nėra⁵⁰; galbūt jo būta ir tuomet reikėtų kalbėti apie analogišką Supraslio nuorašui išsidėstymą. Šiaip ar taip, šių dviejų paragrafų susiejimo pozicijai Supraslio nuorašas yra artimiausias

Krasinskiu nuorašui. Trečiasis aptariamos Krasinskiu nuorašo dalies paragrafas įvardytas (kažką praleidus) „Apie Vytautą su Kijevo metropolitu“⁵¹. Iš tikrųjų tai tėra keli Trumpojo sąvado nuorašuose esantys rusų metraščių įrašai⁵² (paskutinis apie Kamenece įkalinto Švitrigailos išlaisvinimą – plg. 1 lentelės 6-ąją poziciją). 4-ajame paragrafe, įvardytame Vytauto panegirika, šis kūrinys sutrauktas (šiek tiek trumpinus) su Vytauto mirties, Švitrigailos atėjimo į valdžią ir jo nuvertimo įrašais (jie parodyti 1 lentelės 8-ąja ir 10-ąja pozicijomis). Ištisinis Supraslio, Slucko, Akademijos nuorašų pasakojimas apie Švitrigailos ir Zigmanto I kovą⁵³ aptariamoje Krasinskiu nuorašo dalyje perteikiamas 5-uoju–8-uoju paragrafais (pastarojo pabaigoje priduriant Trumpajame sąvade irgi esantį įrašą apie badą Smolenske)⁵⁴. Taip suskaidomas tekstas, o to niekur nerandame žinomuose trumpojo sąvado nuorašuose. 9-uoju paragrafu vėl sutraukiami keli šio sąvado „lietuviškieji“ ar greta jų esantys „rusiškieji“ įrašai; ilgiausias ir svarbiausias jų – apie Zigmanto I nužudymą ir Smolensko maištą⁵⁵. 10-asis paragrafas kartoja pasakojimą apie Kazimiero karą su didžiuoju Maskvos kunigaikščiu⁵⁶ (jis parodytas 1 lentelės 13-ojoje pozicijoje).

Galima palyginti Trumpojo sąvado *lietuviškųjų* įrašų (plg. 1 lentelę) santykį su Krasinskiu nuorašu⁵⁷ (3 lentelė).

Supraslio nuoraše didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika surašyta po metraš-

⁴² Jučas M. Min. veik., p. 52–70.

⁴³ Улащик Н. Н. Введение в изучение белорусско-литовского летописания. Москва, 1985, с. 56–57. Labai tikėtina, kad su XV a. pabaigos protografu tešietina iš Trumpojo sąvado paimta dalis.

⁴⁴ PSRL, t. 35, p. 128: «Летописецъ Великого князства Литовского и Жомоньского.»

⁴⁵ Ten pat, p. 132: «Кроники о великих князех литовских.»

⁴⁶ Улащик Н. Н. Min. veik., p. 57.

⁴⁷ PSRL, t. 35, p. 132–139.

⁴⁸ Ten pat, p. 61–67.

⁴⁹ Ten pat, p. 68–72, 74–75.

⁵⁰ Ten pat, p. 110–114.

⁵¹ Ten pat, p. 139: «О Витовтѣ з митрополитом киевским.»

⁵² Ten pat, p. 139–140.

⁵³ Ten pat, p. 57–58, 76–77, 106–108.

⁵⁴ Ten pat, p. 141–143.

⁵⁵ Ten pat, p. 143.

⁵⁶ Ten pat, p. 144.

⁵⁷ Cituojama iš ten pat. Puslapiai lentelėje nurodomi po citatų.

3 lentelė

Poz.	Supraslio nuor.	Slucko nuor.	Akademijos nuor.	Krasińskio nuor.
1	-----	-----	-----	Podolė: Коли пак князь [...] и тепер держать (p. 138–139)
2	Tochtamyšas: Бои бысть [...] прогна Тактамыша у Литву (p. 51)	Tochtamyšas: Бои бысть [...] прогна Тактамыша в Литву (p. 72)	(trūksta teksto – p. 105)	-----
3	Vytautas prie Smolensko: приде князь великий Витовт [...] ида (p. 51)	Vytautas prie Smolensko: князь Витовт прииде [...] ида (p. 72)	(trūksta teksto – p. 105)	Vytautas prie Smolensko: князь великий Витовт приидеть (p. 139)
4	Vorskla: Бысть поище [...] Выспытко краковьскыи (p. 52)	Vorskla: Бысть побоюще [...] Спытко краковскыи (p. 73)	(trūksta teksto – p. 105)	Vorskla: сам князь великий Витовт со своим войском за ними поидеть [...] Спытка краковско-го (p. 139)
5	Samblakas: По божию попущению [...] Цамивлика месяца ноября 15 (p. 55)	Samblakas: По божою попущению [...] Цамивлака ноября 15 (p. 73)	Samblakas: По божию попущению [...] Цамвлака месяца ноября 15 день (p. 106)	Samblakas: А князь великий Витовт собрал [...] з Болгарское земли Цамивлака (p. 140)
6	Danielius Ostrog.: князь Дашько [...] отлучиль полгараста коней (p. 56)	Danielius Ostrog.: Князь Дашко [...] отлучиль полгараста коней (p. 73–74)	(trūksta teksto – p. 106)	Danielius Ostrog.: Князь Дашко [...] и до Витовта привел (p. 140)
7	-----	Podolė: Коли господарем был [...] Подольское земли держать (p. 74–75)	-----	-----

tinių įrašų, o pasakojimas apie Podolę eina po jos, užbaigdamas visą sąvadą. Slucko nuorašą ši kronika pradeda. Pasakojimas apie Podolę šiame nuoraše įrašytas tarp Švitrigailos išlaisvinimo (Danieliaus Ostrogiškio antpuolio) ir Lucko suvažiavimo, užbaigiamo Vytauto mirtimi, o po jo eina Vytauto panegirika⁵⁸ (plg. 1 lentelę). Supraslio nuorašas, kaip ir Krasińskio nuorašas, Podolės pasakojimą įrašo po

didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos, bet iš pagrindų nuo jo skiriasi, nes šią kroniką (ir po jos esantį Podolės pasakojimą) nukelia į pačią pabaigą. Slucko nuorašas, neturintis tiesioginio šių abiejų dalių sąlyčio, lieka maždaug viduryje. Jame kaip tik yra išlikęs Vytauto panegirikos pasižymėjimas (žr. 1 lentelės 9-ąją poziciją), parodantis, kad atskiros dalys patekdavo į nuorašus skirtingu laiku (prisėdimu) ar net iš skirtingų protografulių. *Lietuviškojo* branduolio dalys išsidėsto taip: Vytauto pane-

⁵⁸ PSRL, t. 35, p. 74–75.

4 lentelė

Poz.	Nuorašas	Pabaiga	Po pabaigos einantis tekstas
1	Supraslio (1532, 1534 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпусти ко граду Москве с великою честию, а самъ поезде к Литви (p. 66)	Podolė: Коли господар был на Литовской земли князь великы Олгирд (p. 66)
2	Slucko (1524 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпусти к Москве с великою честию самъ поехал к Литве (p. 72)	Tochtamyšo atbėgimas (plg. 1 lent. 1-ąją poz.): Бои бысть царю Темер-Тиклюю (p. 72)
3	Vilniaus (XV–XVI a. sandūros raštas)	Skirgailos nuuodijimas (tekstas nutrūksta): [И с того пиру князь Скиргайло поехал] за Днепр к М[илославичом]... (p. 90)	-----
4	Akademijos (1534 m.)	Didžiojo Maskvos kun-čio piršlybos Zofijai (tekstas nutrūksta): возвратися в Немци. Того же лета к великому князю Витовту... (p. 114)	-----
5	Origo (XV a.)	Vytautas bėga (pirma kartą) į Prūsus: Et mittens se de castro ad Theutunicos properauit (p. 117)	-----
6	Archeologijos draugijos (1575, 1582, 1596 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпустил к Москве з великою честию, а сам поехал до Литвы (p. 102)	Podolė (tekstas nutrūksta): О Подолской земли. Опят отселе почнем. Коли князь Олгирд пошол у поле з литовским войском и побил татаров, татарских князей, Качея... (p. 102)
7	Krasińskio (1542, 1573, 1595 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпустил его проч к Москве з великою честию, а сам к Литве поехал (p. 138)	Podolė: О Подольской земли. Коли пак князь великий Витовт поехал з Литвы до великого Луцка, а князь великий Ольгирд пошол в поле з литовским войском (p. 138)
8	Raczyńskio (1582 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпустил его к Москве з великою честию, а сам поехал до Литвы (p. 160)	Podolė: О Подольской земли. Коли Витовт пошол у поле з литовским войском и побил татар (p. 160)
9	Ališavos (foliante to paties rašovo surašymai yra žymėti 1550 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: i odpuscil do Moskwi z wielką poczcivoscia, a sam iechal do Litwi (p. 186)	Podolė: Iako xiądz wielki Vitold z Litwi iechal do Podola. Potem, gdi xiądz wielki Vitolt do Podolskiewy ziemie iechal z Litwi do Wielkiego Luczka, a xiądz Olgird poszedl w pole z litewskim woyskiem (p. 186)
10	Rumiancevo (XVII a. galo raštas)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпустит к Москве с великою честию, а сам поехал до Литвы (p. 207)	Podolė: О Подолской земли. Опять отселе почнем, коли князь Олгирд пошол в поле с литовским войском и побил татаров (p. 207)
11	Jevreinovo (1690 m.)	Vytauto susitikimas su did. Maskvos kunigaikščiu: и отпустил к Москве с великою честию (p. 228)	Podolė: И потом князь Оркгирд в поле с литовским войском пошол воевати татар (p. 228)

girika – didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika – Podolės pasakojimas (Supraslio nuorašas); didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika – Podolės pasakojimas – Vytauto panegirika (Slucko ir Krasinskio nuorašai). Kitaip sakant, Supraslio nuorašas fiksuoja ankstesnę trumpojo sąvado struktūrą ir branduolio susidarymo pradžią, kai tai nulemiančios dalys atsirado tik pačioje nuorašo pabaigoje.

Dar kai ką leidžia pastebėti didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos pabaiga ir po jos einantis tekstas⁵⁹ (4 lentelė).

Lentelė apima Trumpojo sąvado „lietuviškosios“ šakos (turinio požiūriu) ir vidurinėsios redakcijos nuorašų ištraukas. Teksto savybių požiūriu tai visiškai atsitiktinė atranka, bet ir ji fiksuoja dėsninę teksto „modernėjimo“ procesą: aoristą terandame 1-ojoje, 2-ojoje ir 4-ojoje pozicijose (Trumpojo sąvado Supraslio, Slucko ir Akademijos nuorašų ištraukos). Trimis atvejais (3-ioji–5-oji pozicijos) nenurodoma, kas eina po didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos: Vilniaus ir Akademijos nuorašuose pati ši kronika nutrūksta, Lenkijoje rašyta „Origo“ tėra šios kronikos pagrindu buvęs ar jam artimas tekstas. Kaip žinome, šioji kronika kildintina iš Vytauto skundo prieš Jogailą⁶⁰. Skundas baigiamas nurodžius, kad Jogaila (jau tapęs Lenkijos karaliumi) prieš metus Trakų kunigaikštiją atidavė Skirgailai, ir dar neminint Zofijos Vytautaitės išleidimo į Maskvą⁶¹. Šie du įvykiai jau minimi pilname didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos tekste, kuris pasibaigia Vytauto susitikimu su savo žen-

tu Smolenske (tokia jos pabaiga kaip tik nurodoma lentelės 1–2 ir 6–11 pozicijose; pastarojoje tik neminimas Vytauto sugrįžimas į Lietuvą). Tai rodo, kad į viduriniają Lietuvos kronikų redakciją buvo perkeltas toks didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos tekstas, koks susiformavo Trumpajame sąvade. Galima kalbėti bent jau apie dvi šito teksto dalis⁶². Pirmąją parodo „Origo“: ji baigiama maždaug žodžiais apie pirmąjį Vytauto pabėgimą pas kryžiuočius⁶³. Šio baigtinio epizodo pradžia, ko gera, laikytini sakiniai, esantys po Kęstučio žudiko Žibintojo paskutiniojo paminėjimo⁶⁴. Lygiai taip pat pasakoma gudiškame didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos tekste⁶⁵. Ir kronikoje, ir skunde šis epizodas (jo pabaiga – persirengusio Vytauto pabėgimas), galima sakyti⁶⁶, sutampa⁶⁷. Apie (pirmąjį) Vytauto pabėgimą kalbama ir jo skunde⁶⁸. Apie tolesnius įvykius, pradedant nuo (pirmojo) Vytauto sugrįžimo į Lietuvą, sužinome jau tik iš didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos tęsinio⁶⁹. Čia jau reikėtų kalbėti apie antrąją šios kronikos dalį. Literatūroje aptinkame „Pasakojimo apie Vytauto viešpatavimo pradžią“ įvardijimą⁷⁰. Dar lieka atviri bent du klausimai: 1) ar šis

⁶² *Jasas R.* Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraštis (toliau – LDKM) // Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius, 2008, t. 13, p. 213.

⁶³ PSRL, t. 35, p. 117: „Ille vero taliter fecit induens habitum vnus cum alia discessit. Et mittens se de castro ad Theutunicos properauit.“ Literatūroje ši dalis pavadinama „Lietuvių giminės pradžia“ – *Jasas R.* LDKM, p. 213.

⁶⁴ Ten pat (pirmas sakinytis): „Taliter finiuit vitam dux m. Kyersthuch.“

⁶⁵ Ten pat, p. 63: «Таков конецъ стался князю великому Кестутию.»

⁶⁶ Skirtumai tik skirtybių pobūdžio.

⁶⁷ PSRL, t. 35, p. 63, 117.

⁶⁸ BC, p. 181.

⁶⁹ PSRL, t. 35, p. 63 ir toliau.

⁷⁰ Lietuvių literatūros istorija. Red. K. Korsakas. Vilnius, 1957, t. 1. Feodalizmo epocha, p. 61.

⁵⁹ Cituojama iš ten pat. Pusiausiai lentelėje nurodomi po citatų. Nuorašų pavadinimų langeliuose nurodomas jų papieriaus datavimas (iš ten pat, p. 5–14).

⁶⁰ *Jučas M.* Min. veik., p. 34–37.

⁶¹ BC, p. 182–183. Skundas datuojamas 1390 m. pradžia – ten pat, p. 339.

įvardijimas taikytinas visam tekstui iki Vytauto susitikimo su žentu imtinai; 2) kuriai daliai priskirtinas epizodas nuo Kęstučio mirties konstatavimo iki Vytauto pabėgimo iš Krėvos imtinai. Mūsų atveju šie klausimai netrukdo matyti visos didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos perkėlimo į viduriniąją redakciją.

Krasińskio nuoraše, neskaitant minimalaus jo paragrafavimo atveju, faktiškai buvo surašyti abiejų jo dalių nesuskirstyti (ar beveik nesuskirstyti) tekstai. Šio nuorašo požymiai neleidžia jo laikyti kokio nors žinomo kito vidurinėsios redakcijos nuorašo protografu⁷¹. Abi jo sudedamosios dalys nesujungtos, tačiau trūkstamo jungiančiojo teksto nebuvimo negalima taip paprastai paaiškinti: iš trumpojo sąvado perkelta dalis rankraštyje betarpiškai eina po fantastinės (legendinės) dalies, pastaroji baigiasi savo paskutinio puslapio viduryje, o antroji jo pusė palieka neprirašyta⁷². Sunkiai paaiškinami ir viduriniojoje redakcijoje padaryti nedideli pakeitimai. Pirmuoju didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos Trumpajame sąvade sakiniu nurodomi septyni Gedimino sūnūs⁷³. Vidurinėsios redakcijos nuorašuose čia dar priduriama duktė Ona⁷⁴, bet Krasińskio nuoraše ji nepaminėta⁷⁵. Lygiai taip pat skirtingai (bet abejur klaidingai) nurodomas Jadvygos tėvas: viduriniojoje redakcijoje tai Vladislovas⁷⁶, Trumpajame sąvade ir Krasińskio nuoraše – Kazimieras⁷⁷. Viduriniajame sąvade yra pasakojimas apie Birutę⁷⁸, o Krasińskio nuoraše

jo vėlgi nerandame⁷⁹. Šie pavyzdžiai sieja Krasińskio nuorašą su Trumpuoju sąvadu. Kęstutį išpėjusio jo dukters Danutės Onos krikštavėlio atžvilgiu Krasińskio nuorašas užima tarpinę poziciją – vadina ją Livonijos komtūru Gunstinu⁸⁰. Supraslio, Vilniaus, Akademijos nuorašuose rašoma apie Osterodės komtūrą Gunstiną⁸¹, o Archeologijos draugijos, Raczyńskio, Ališavos, Rumiancevo, Jevreinovo – apie Livonijos komtūrą Augustiną⁸² (visur tai klaidingi duomenys, bet čia kalbame tik apie „nutaisymų“ skirtumą). Tai dar ne viskas: Podolės pasakojimo pradžios (nelogiškai pradedančios pasakoti apie Vytautą) atžvilgiu su Supraslio nuorašu šiais rodikliais susiblokuoja ne daugelį senumo požymių turintis Krasińskio, o vėliausiai surašyti Rumiancevo ir Jevreinovo nuorašai (žr. 4 lentelę). Išskyrus pastarąjį pavyzdį, visi kiti imti iš didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos (prasidedančios Gedimino sūnų išvardijimu ir pasibaigiančios Vytauto susitikimu su savo žentu⁸³) kilusio teksto. Tokios Krasińskio ir likusių vidurinėsios redakcijos nuorašų skirtybės leistų manyti, kad nebūta vieno fizinio vidurinėsios redakcijos archetipo. Atskirai reikia kalbėti apie Podolės pasakojimą. Archeologijos draugijos nuoraše jo tekstas nutrūksta, o Rumiancevo nuoraše pasakojimas pradedamas žodžiais „Nuo čia vėl pradėsime“⁸⁴, būdingais įrašomiems intarpams⁸⁵. Tai skirtingas archetipinis būdas. Apskritai „naujausioji Lietuvos istorija“ viduriniojoje redakcijoje tęsia nevienaplanes Trumpojo sąvado modifikacijas.

⁷¹ Улацик Н. Н. Min. veik., p. 58.

⁷² Ten pat, p. 56–57; PSRL, t. 35, p. 132.

⁷³ PSRL, t. 35, p. 61, 85, 110, 119.

⁷⁴ Ten pat, p. 97, 153, 181, 201, 222.

⁷⁵ Ten pat, p. 132.

⁷⁶ Ten pat, p. 99, 157, 184, 204, 226.

⁷⁷ Ten pat, p. 63, 69, 87, 113, 135.

⁷⁸ Ten pat, p. 154, 181, 201, 222.

⁷⁹ Ten pat, p. 132–133.

⁸⁰ Ten pat, p. 133.

⁸¹ Ten pat, p. 62, 85, 111.

⁸² Ten pat, p. 98, 155, 182, 202, 224.

⁸³ Žr. 4 lentelės 1–2, 6–11 pozicijas.

⁸⁴ Žr. 4 lentelę.

⁸⁵ Улацик Н. Н. Min. veik., p. 133–134.

Poz.	<i>Ališavos nuorašas</i>	<i>Archeologijos draugijos (nuo 30-os poz. Raczynskio) nuorašas</i>
1	[Paragrafas neįvardytas] Z narodzenia sina bożego [...] nazvaly tą ziemią Żmodz (p. 172) – Rč (p. 144), Rm (p. 193), J (p. 215)	-----
2	O książęciu Palemonie i o jego trzech synyeh. Książdz Palemon vrodzil [...] miąszkali bes pana (p. 173–174) – Rm (p. 193–194), J (p. 215)	-----
3	O książęciu Borku i o bracie jego Kunasie. Po malich czasiech [...] a drugi Krimunt (p. 174) – Rm (p. 194), J (p. 215)	-----
4	O książęciu Monthwile Kimbutovim synyeh. Cassu panovania Montwilovego [...] Montwid. I wrocil się nazad (p. 174) – Rm (p. 194–195)	-----
5	O książęciu Vikincie i Erdwile. Panuiaći wielkiemu [...] sin iego Michailo (p. 175) – Rm (p. 195)	-----
6	O książęciu wielkim Michaille. Po smierci oicza [...] ni mieli. I wrocil się na wspak (p. 175) – Rm (p. 195), J (p. 216)	-----
7	O książęciu Skirmuncyeh. Skirmuntu panuiaći [...] książwie Litewskim i Zmodskim (p. 175) – Rm (p. 195–196), J (p. 216)	О князяти Скимронте. Скимронту же княжучи [...] княжени Литовском и Жомоитском (p. 91)
8	O czaru zavolskim Boloklove. Będąc na ten czas [...] trzeci Pisimont (p. 175–176) – J (p. 216–217)	О цари заволском Булаклай. Будучи в тот час [...] третии Писимонт (p. 91)
9	O trzech synyeh Skirmontovyeh. Książdz wielki [...] wiele lath. I wrocil się nazad (p. 176) – J (p. 217)	-----
10	O matce Kukovoitovei i o samem Kukovoyce. V tich leciech [...] pana swego Kukovoytem (p. 176) – Rm (p. 196), J (p. 217)	О матери Куковонтове и о самом Куковоните. В тых летех [...] pana своего Куковонита (p. 92)
11	O czaru Kvrdsie zavolskim. O wielkim czaru Kurdsie zavolskim tatarskim. Troinat, panuiaći [...] nie pisze. Tomu koniec (p. 176) – Rm (p. 196–197)	О цари заволском Курдасе. Троняте пануячи [...] не пишеш. Тому конец (p. 92)
12	O xsiążęciu litewskim Swintorozie, sinie Vtenovem. Po smierci Rinkoltovei [...] wielki xsiążdz Swintorog i vmrze (p. 177) – Rč (p. 149), Rm (p. 197), J (p. 218)	О князяти литовском Швинторозе, сыне Утенусове. По смерти Ринколтове [...] великий князь Швинторог и умре (p. 92)
13	O wielkim xiądzv litewskym Skirmuncyeh. Wielki xiądz [...] živich i martwich (p. 177) – Rč (p. 149), Rm (p. 197)	О великом князе Скимронте. Великий князь [...] живым и мертвым (p. 93)
14	O mężach latholskich, iako prziszly w Żmodz. I panuiaći wielkiemu [...] pięti Troidzien (p. 177) – Rč (p. 149–150), Rm (p. 197–198)	О мужах латынских как пришли в Жомоить. И пануячи великому князю [...] пятын Трокгент (p. 93)
15	O pięcy sinieh Romanovih. Po smierci wielkiego xiądza [...] z rodu Kolumnow (p. 177–179) – Rč (p. 150–151), Rm (p. 198–199)	О пяти сынех Романовых. По смерти великого князя [...] з роду Колюмнов (p. 93–95)

16	O wielkym xiążacyw litewskym Vityennye. I będącz [...] xiądz Iedimin (p. 179) – Rč (p. 151), J (p. 220)	О великом князи Витеню. И будучи [...] сын его Кгиндимин. – Начало княжене великого князя Кгиндими́на на князстве Литовском и Жомоитском, и Руском (p. 95) ⁸⁶
17	O wielkim xiędzw litewskim. Zmodzkym i ruskim Iediminie, Vitenovim sinie. Będacz wielkiemu xiędzw [...] do domu wrocil (p. 179) – Rč (p. 151–152), Rm (p. 199–200), J (p. 220–221)	О великом князи Кгиндимине ⁸⁷ . Будучи великому князю[...] во свояси отиде (p. 95)
18	O wielkim xiążaciv Iedimoncie i o bithwie z xiądzem Volodimyrem volodomyskym. I vpoikoivssi [...] w Litwą, wrocil się (p. 179–180) – Rč (p. 152–153), Rm (p. 200), J (p. 221)	О великом князи Кгиндимине и о битве с князем Владимиром володимерским. И впоковивши [...] у Литву возвратися (p. 95–96)
19	O xiędzw Stanislawie kyevskim, ktorego vignal s Kyeva xiądz Iedimonth. W ten czas [...] w pokoiv (p. 180) – Rč (p. 153), Rm (p. 201)	О князи Станиславе киевском, которого выгнал князь Кгиндимин с Киева. В тот час [...] во-в покои (p. 96)
20	O wielkim xiążaciv litewskim Iediminie, iako zaražil Troki i Vilno. I niekotorogo czassu [...] do wielkiey starosci (p. 180–181) – Rč (p. 153), Rm (p. 201)	О великом князи Кгиндимине, как Троки зарубил и Вилню. И некоторого часу [...] до старости великое своеи (p. 96–97)
21	O wielkim xiędzu litewskim Iedimine i o iego siedmy synyech. Będacz wielkiemu [...] iest świętego Augustina. Na ostatkw wrocil się nazad (p. 181) – Rč (p. 153–154), Rm (p. 201–202)	О великом князе Кгиндимине и о осми сынех его. И будучи великому [...] есть кляштыр светого Авгуштына на Стынцу. Навротися воспак (p. 97)
22	O wielkim xiędzu Olgirdzie i o xiędzw Kiestuciv. Po smierci [...] „Ieszcze ia temu nie dowierzam“ (p. 181–182) – Rč (p. 154–155), Rm (p. 202)	Vienas paragrafas, įvardytas: О князи Олкгирде и о Кестуги (p. 97–99). По смерти [...] бояры литовскими (p. 97–99)
23	O wielkim xiędzu Kiestucyv i o wielkim xiędzw Vitolcie, i o wielkiey zdradze a przisiądzie xiędza Iagalovey którą przestąpył. Potim xiądz wielki [...] pany litewskimi (p. 182–184) – Rč (p. 155–157), Rm (p. 203–204)	

3. Viduriniojos redakcijos skirstymas paragrafais

Nevienaplanį viduriniojos redakcijos klostymąsi paliudija jau Krasinškio nuora-

šo pozicija ir neužbaigtumas. Tai patvirtina ir legendinės (fantastinės) dalies pokyčiai, ypač vaizdžiai atspindintys keičiamus mitinių kunigaikščių vardus⁸⁸. Krasinškio nuorašas palieka vienišas ir savo (beveik) neparagrafuotu tekstu. Visur kitur šis kronikoms būdingas suskirstymas (ir paragrafų įvardijimas)⁸⁹ yra atliktas. Jį jau randame

⁸⁶ Paskutinis sakiny (po brūkšnio) yra tik Archeologijos draugijos nuoraše. Labai tikėtina, kad juo ketinta įvardyti toliau einantį paragrafą, bet tai buvo padaryta įrašius kituose nuorašuose (tarp jų ir Ališavos, žr. lentelės 17-ąją poziciją) esantį įvardijimą Rumiancevo nuoraše įrašyti abu įvardijimai – PSRL, t. 35, p. 199.

⁸⁷ Visuose gudiškuose nuorašuose šitoks trumpas įvardijimas.

⁸⁸ *Gudavičius E.* Albertas Goštautas ir Lietuvos istoriografija // Lietuvos istorijos studijos (toliau – LIS). 2009, t. 24, p. 196–197.

⁸⁹ Plg. Thietmari merseburgensis episcopi chroni-

5 lentelės tęsinys

24	O wielkim xiędzw Andrzejw poloczkm. Potym przydzie [...] nazad w swa ziemią (p. 184) – Rč (p. 157), Rm (p. 204–205)	O князи Ондреи полоцком. Потом пак сталася [...] опять у свою землю (p. 99)
25	O wielkim xiędzw Swiatoslawie smolin-skym. Teyze za zimi [...] nie po krzescyansku mczą (p. 184) – Rč (p. 157), Rm (p. 205)	O князи Святослави смоленском. Тое ж опят зими [...] не по-христианский мучат (p. 100)
26	O wielkim xiędzw Vitolcie i o xiędzw Skir-gaile, iako szly na xiędza Swatoslava smolinskigo. Tedi xiadz [...] szedl do Niemiecz (p. 184–185) – Rč (p. 157–158)	O князи Скирганле и князи великом Ви-товте, как пошли на князя Светослава смоленского. И тогда князь [...] опять вер-нулся у Немцы (p. 100)
27	Xiadz wielki Vitolt ksiązną swą oddal za moskiewskiego xiędza wielkiego Vasilā Dmitrovicza. Tegosz roku [...] vesele wiel-kie (p. 185) – Rč (p. 158)	Князь Витовт княжню свою отдал за москiewского князя Василя Дмитриовича. Того же лета [...] веселя досыти, иже не может вы-писати (p. 100–101)
28	O xiędzu wielkim Vitolcie, iako krol pol-ski Iagalo przislad do wielkiego Vitolta, prosząc iego. Także xiędzu Vitoltu [...] poydzie do Wilna (p. 185–186) – Rč (p. 158–159), Rm (p. 206)	O князи Витовте, как король польский Ягюло прислал до него, просячи его. Также князю Витовту [...] поидет до Вилни (p. 101)
29	Iako xiadz Vitolt szedl kv Podolv y zvo-ieval ye. Teyze za się wiosni szedl [...] a sam iechal do Litwi (p. 186) – Rč (p. 159–160), Rm (p. 206–207)	Как князь Витовт Подоле извоевал. Тое же опят весны поидет [...] а сам поехал до Лит-вы (p. 101–102)
30	Iako xiadz wielki Vitold z Litwi iechal do Podola. Potem, gdi xiadz wielki Vitolt do Podolskicy ziemie iechal z Litwi do Wielkiego Luczka, a xiadz Olgird poszedl w pole z litewskim voyskiem i pobil tatarow na Siney Vodzie, vbil trzech bratow, dtarskich xiążąt, Chaczabeia, Kukubuha, Dmitreia. A czy trzy bracia [...] zasiądzie Podolską zie-mią kv Litwie (p. 186) – šio teksto tęsinį žr. 7 lentelėje	O Подолскон земли. Опят отселе почнем. Коли князь Олктирд пошел у поле з литовс-ким воиском и побил татаров, татарских кня-зеи, Качея... (p. 102). Tekstas nutrūksta ----- Raczyńskio nuorašas: — А тые тры браты [...] засядеть Подольскую землю к Литве (p. 160) – Rm. (p. 207), J (p. 228–229)

chronologiškai anksčiausiuose Ališavos ir (neturinčiame pradžios bei pabaigos) Archeologijos draugijos rankraščiuose⁹⁰ (5 lentelė).

Ališavos ir Archeologijos draugijos nuorašų paragrafavimo ir įvardijimo skir-tumų (iki 29-osios pozicijos imtinai) ga-

lime pavadinti minimaliais, neviršijančiais daugelio kronikų skirtųjų susidarymo praktikos, o tai leidžia kalbėti apie siauras archetipines (gal net vieno rankraščio) šito darbo ištakas. Tą patį galima pasakyti apie patį tekstą: jei kurie nors paragrafai skiria-si apimtimi (yra sulieti ar suskaidyti), jos ribojamas tekstas šiuose nuorašuose nesi-skiria. Taigi 5 lentelės 29 pozicijos rodo ne ką kita, o kad sujungtos legendinė (fantas-tinė) ir didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kro-nikos. Iš esmės tai pasakytina ir apie Rac-zyńskio bei Rumiancevo nuorašus (apie po 29-osios pozicijos einantį tekstą – ats-kira kalba). Daug kas bendra ir Jevreinovo

con. Post editionem Ioh. M. Lappenbergii recognovit Fridericus Kurze. Hannovera, 1889; Pomniki dziejowe Polski (toliau – PDP). Kraków, 1952, ser. 2, t. 2. Anonim tzw. Gall. PDP. Warszawa, 1970, ser. 2, t. 8. Kronika wickopolska.

⁹⁰ Cituojama iš PSRL, t. 35. Puspilapiai lentelėje nurodomi po citatų. Kitų nuorašų sutapimas atitinkamai parodomas teksto skiltyje: Rč – Racyńskio, Rm – Ru-miancevo, J – Jevreinovo.

<i>Archeologijos draugijos nuorašas</i>	<i>Krasińskio nuorašas</i>
<p>О пяти сынех Романовых. По смерти великого князя Романа начнет княжити сын его старшии Наримонт. [...] И князь великий Троидень наиде гору красну над рекою Бобрею, и сподобалося ему там велми, и зарубит город, и назовет его Раигород, и прозовется князем ятвезским и доновским. И будучи ему там на княжени, велии валки чинил з ляхи и з русю и з мозовшаны, и завжды зыскивал, и над землями их силныи окрутенства чинил, што ж вышен описует у рускои кроиннице, иж горшии был тым землям и окрутнеиши на них, нижли Антиох сирский и Ирод ерусалимский, и Нерон римский, так был окрутныи и валечныи (р. 93)</p>	<p>И вмерши Роману, начнет княжити сын его старшии Наримонт. [...] И князь великий Троидень наидет гору красну и хорошу над рекою Боброю, и там зарубить город, и назоветь его Раигород, и прозовется великим князем ятвезским и доиновским. И будучи ему там на том княжени, великии валки чинил з ляхи и з русью и з мазовьшаны, и завжды зыскивал, и над землями их силные окрутенства чинил, што ж вышен описуется в рускои кроиннице, иж горшии был тым землям, нижли Антиох сирский и Ирод ерусалимский, и Нерон римский, што так был окрутныи а валечныи (р. 132)</p>

nuoraše, bet norint jį visapusiškai įvertinti, reikia atskiरो tyrimo. Mūsų atveju svarbu išaiškinti skirstymo paragrafais santykį su Krasińskio nuorašu. Palyginkime Archeologijos draugijos nuorašo 15-osios pozicijos pradžią su Krasińskio nuorašo legendinės (fantastinės) kronikos paskutinės pastraipos pabaiga⁹¹ (6 lentelė).

Nekalbant apie įprastines skirtybes, abiejuose lentelės langeliuose matome tapačius tekstus. Archeologijos draugijos nuoraše toliau eina fantastinės (legendinės) kronikos tekstas (žr. 5 lentelės 15-ąją poziciją), Krasińskio nuorašas fiksuoja šitos kronikos įrašo pabaigą. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kroniką, kaip ir kitur, Krasińskio nuoraše pradeda pasakojimas apie septynis Gedimino sūnus⁹². 5 lentelėje tai 21-oji pozicija. Taigi joje matome Krasińskio nuorašo spragą, kurią atitinka šios lentelės 15-oji (šiame nuoraše nebesanti šitos pozicijos dalis)–20-oji pozicijos. Išskyrus 16-ąją poziciją, tekstas taip yra išsidėstęs ir Raczynskio bei Rumiancevo nuorašuose.

59-a–62-a nuorodos, 5 ir 6 lentelės rodo, kad Krasińskio nuorašo spraga yra tik legendinės (fantastinės) kronikos defektas, negriaunantis bendros šitos ir didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos įkėlimo į viduriniąją redakciją schemos, kurią matome 4 lentelės 1–2, 6–11 pozicijose ir, kaip įsitikinome iš 6 lentelės, visuose šios redakcijos nuorašuose. Galima pasakyti, kad pirmiausia toks vidurinėsios redakcijos tekstas nebuvo (ar beveik nebuvo) skirstytas paragrafais. Paragrafavimą reikia vertinti kaip vienkartinę akciją, esančią arti pirminio archetipo (ar archetipinio arealo). O 4 lentelė ir 5 lentelės 30-oji pozicija rodo, kad tekstą po didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos (Vytauto susitikimo su savo žentu) reikia aptarti atskirai.

4. Pasakojimas apie Podolę

Jeigu sujungtas fantastinę (legendinę) ir didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikas laikysime vidurinėsios redakcijos kamieniu, tai kyla pasakojimo apie Podolę priklausymo šiam kamieniui klausimas⁹³. Šį

⁹¹ Cituojama iš PSRL, t. 35. Puspilipiai lentelėje nurodomi po citatų.

⁹² Ten pat, p. 132.

⁹³ Plg. 84 nuorodą ir 4 lentelę.

<i>Kras. nuor.</i>	<i>Ališ. nuor.</i>	<i>Racz. nuor.</i>	<i>Rum. nuor.</i>	<i>Jevr. nuor.</i>
Также князь великий Витовт осел на вси земли, на великом княжени Литовском. [...] свои старосты осадил.	5 lentelės 30 pozicijos tęsinys: Takiesz xiądz wielki Vitolt osiadł [...] swoye starosti posadzal. -----	а) О князи Витовте, коли засел на великом княжени Литовском. Также коли князь великий Витовт осел [...] свои старосты посадил (р. 160).	а) О князи Витовте, коли засел на великом княжени Литовском. Також коли князь великий Витовт осел [...] свои старосты осадил (р. 207).	И потом князь великий Витовт осел [...] свои воеводы осадил.
Потом пак корол [...] после пана Петра дал Подоле пану Дедиколду, а потом пану Дедиколду дал Смоленск, а пану Довгирду дал Подоле [...] за ляхи зашло, и тепер держать (р. 139).	Potem tesz krol [...] potem dal Podole panu Dedigoldv, a potem dal Dedigoldv Smolinsko, a Podole dal panu Dolgirdv [...] za lachi zaszło, i teraz dzierża (р. 186–187).	б) О польском короле Яггеиле, як просил Подолья. Потом пак король [...] по пану Петру дал Дэдикголду, и потом дал пану Дэдикголду Смоленск, а Подолье Довгирду [...] за ляхи зашло, и тепер держать (р. 160–161).	б) О полском короле Яггеиле, как просил Подоли. Потом как король [...] А потом дал Подоле Дадикголду, а потом дал пану Дадикголду Смоленск, и потом Подоле Довгирду [...] за ляхи зашло, и тепер держат (р. 208).	И потом корол [...] дал пану Дидикголду, потом пану дал Дидикголду Смоленск (р. 229).
О Витовте з митрополитом киевским. Того же лета [...] во свою землю.	1) О Vitolcie, gdi na Timir-Tikluja szedł s pochwałą. Potim tegosz roku [...] w swoyą ziemią (р. 187).	1) О князи Витовте, як пошол воевати Мир-Тиклюя. Того же лета [...] у свою землю [...].	1) О князи Витовте, как пошел воевати Тивир-Тиклюя. Того же лета [...] Спытька краковский (р. 208). -----	Того же лета [...] Спытька, который держал Подолие (р. 229).
А которых збитого воиска имена суть князи литовских [...] Спытка краковского.	2) Ktorich xiążąth pobyl czarz Timir-Tiklvy. Imiona [...] Spitko Crakowski (р. 187).	А которых побито [...] Спытко краковския.	-----	-----
Того же году [...] по всем руским волостем. -----	3) О xiądzv Iurgiu Swiętoslawowiczv smolinskim, o powietrzu, niezgodzie, pogorzely smolinskiej. Tegosz roku [...] ziemi ruskicy i po wlosciąm. Tegosz za się roku [...] Grzegorza z Bolharskiej ziemie (р. 187–188).	----- 2) Того же году [...] руским волостям. 3) Того же году [...] Грыгоря з Болгарское земли (р. 161).	----- 2) Того ж году [...] руским волостем 3) Того же году [...] Григория з Болгарское земли (р. 208–209).	Того ж году [...] и по всем руским волостем было поветрие велико (р. 229–230). ----- Тос ж весны [...] Григория Болгорские земли (р. 230).
Того же году [...] Григоря з Болгарское земли Цамивлака.	-----	-----	-----	-----
В лето 6926. Князь Дашко [...] до Витова привел (р. 140).	4) О xiądzv Daszku Chviedorowiczv. Kxiądz Daszko [...] do Vitolta prziviodł (р. 188).	4) О князи Дашку Федоровичу, коли Кремянец взял. В лето 6926. Князь Дашко [...] до Витовта прывел.	4) О князи Дашку Федоровичю, коли Кремянец взял. В лето 6926-е. Князь Дашка [...] до Витовта привел (р. 209).	Того же году в великий четверг князь Дашко [...] к Витовту привел (р. 230).

pasakojimą visuose šešiuose viduriniojo redakcijos nuorašuose randame toje pačioje vietoje (po Vytauto susitikimo su savo žentu – žr. 4 lentelę). Tekstas, kaip, remdamiesi Ališavos nuorašu, aptarėme 5 lente-

lėje, paragrafuojamas ir toliau. Bendras šio tęsinio vaizdas⁹⁴ (7 lentelė).

7 lentelė sudaryta orientuojantis į gra-

⁹⁴ Cituojama iš PSRL, t. 35. Puslapių lentelėje nurodomi po citatų. Pastraipų numeracija mano – E. G.

7 lentelės tęsinys

<i>Kras. nuor.</i>	<i>Ališ. nuor.</i>	<i>Racz. nuor.</i>	<i>Rum. nuor.</i>	<i>Jevr. nuor.</i>
		5) В лето 6912. Приходил князь Витовт [...] не взявшы города Смоленска.		Лета 6912. Приходил Витовт [...] города не взяли (р. 230).
		6) В лето 6912 а от... Князь великий Витовт [...] ляхом дал держати.		Лета 6913. Князь великий Витовт [...] ляхом дал держати (р. 230).
		7) В лето 6936. Ходил князь великий Витовт [...] пошел до Литвы (р. 161–162).		Лета 6936-го году ходил князь великий Витовт [...] пошел в Литву (р. 230).
<p>Похвала о великом князи Витовте. Князь великий Витовт [...] им дал иного царя именем Махмета. Там князь великий мешкал у Києве и оттоле опять поехал до Луцка до Великого, и там разболевся князь великий Витовт и распустил князи своих и бояр с честию великою. А король польский Владислав в тот час был с князем великим Витовтом у Луцку, и при нем таки и вмер князь Витовт [...] И сяде на литовском княжени князь великий Швитригаило, и княжил... только два годы без дву месяца, и пошел на Русь на Полтеск (р. 140–141).</p>	<p>5) Pochwała o wielkim xiędzu Witoltie Kiestwéeviczv. Kxiądzie wielki Vitolt [...] dal czara Machmeta. A miąszkaiąc xiądzie wielki Vitolt w Kyevic, stamtąd poiechł do Luczka Wielkiego (р. 188–189).</p> <p>6) O smierci wielkiego xiędza litewskiego Vitolta. A tak, gdy prxyechł z Kyeva [...] I siądzie na wielkim xięstwie Litewskim xiędz wielki Switrigailo . I xiądził iedno dwa hodi i miésiąc i poszedł na Rusz na Poloczko (р. 189).</p>	<p>8) Похвала о великом князи Витовте. Князь великий Витовт [...] дал цара Махмета. И мешкавшы князь великий Витовт в Києве, и оттоль опять поехал до великого Луцка и там ся разболел князь великий Витовт, распустил князеи своих и бояр з великою честию. А король польский Якгеило в тот час был с князем Витовтом у Луцку. 9) В лето 6938, а... Умер князь Великий Витовт у Луцку [...] тридцать сем год. <i>Того же году [...] што и тепер деръжатъ.</i> Того же году сел на Великом князстве Литовском князь великий Швитригаило [...] пановал только два годы и месец, и пошел к Полоцку княжити (р. 162–163).</p>	<p>5) Похвала о великом князе Витовте. Князь великий Витовт [...] и он дпл им царя Махмета. И мешкавшы князь великий Витовт в Києве, и оттоле поехал до Луцка великого опять, и там разболелся князь великий Витовт, и распустил князеи своих и бояр с великою честию. А корол польский Владислав тот час был со князем Витовтом в Луцку, при нем таки и умер князь великий Витовт ... в лето 6938-е. И сядет на Великом князстве Литовском князь великий Швитригаило, и был только два годы и месца, и пошел на Русь на Полтеск (р. 209–210).</p>	<p>О похвале великого князи Витовта литовскаго. Князь великий Витовт [...] и он дал им царя Махмета. И пожив князь великий в Києве, и шпехал к Луцку Великому, и там ся разболел, и распустил князеи своих и бояр с великою честию. А корул польский Якгаило в то время был с князем Витовтом в Луцку. — Лета 6938-го... Умер князь великий Витофт в Луцку... А княжил ... 37 лет. <i>Того же лета по смерти князя великаго Витовта и приехали лихове [...] до сего дня деросят.</i> Того же году сел на Великое княжение Литовское князь великий Швидригаило Олвгирдович, и княжил два года и месца, и пошел к Полотцку (р. 231).</p>
<p>О Жикгимонте, как Литву держал. Литва осадили на великом княжени. [...] Множество люди побили и поимали (р. 141).</p>	<p>7) O wielkim xiędzu Zigmuncie? Iako dzierzał Lithwą. I Litwa osadzili na Wielkim xięstwie [...] poymali, i tesz pobili wielką wielkosć.</p>	<p>10) О Жикгимонте, як Литву держал. Литва взяли себе князем великим [...] множество люди побили и поимали (р. 163).</p>	<p>6) О Жикгимонте, как Литву держал. Литва посадила на великом княжени [...] множество люди побили и поимали (р. 210).</p>	<p>И Литва в то время взяли себе князем литовским великого князя [...] побили их, а иных поимали... Иана Кдлголда поимали (р. 231).</p>

7 lentelės tęsinys

<i>Kras. nuor.</i>	<i>Ališ. nuor.</i>	<i>Racz. nuor.</i>	<i>Rum. nuor.</i>	<i>Jevr. nuor.</i>
Швитригаило. Тое ж зимы в други раз [...] побили, и в полон повели (p. 142).	Theyze zimi drugi raz [...] zas wrocil się do Lithwi.	11) О князи Швитрыгаиле, як воевал Литву. Тое ж зимы други раз [...] опят вернулся у свою землю (p. 163–164).	7) О князи Швитрыгаиле, как воевал Литву. Тое ж зимы други раз [...] вернулся в свою землю (p. 210).	Тое ж зимы в другие [...] дозвратили во свою землю (p. 231–232).
Шитригаило. На тое ж лето князь Швитригаило [...] искали князя великого Жикгимонта и воиска литовского (p. 142). О Швитригаиле. И стоял Швитригаило [...] и вернулся в свою землю (p. 142). На лето [...] Поимали и и много с ними гости перебили, какушан и слежаков, и чехов (p. 142).-----	Na latho Switriga-ilo [...] nie szedł sam na Switriga-ila (p. 189–190). 8) O xiędzu Michaile Zigmuntoviczu, iako poraził xiędza Switrigaylo. I xiędz Zigmunt [...]	12) О князи Швитрыгаиле. На лето Швитрыгаило [...] много живых поимали яко руси, так и немцов (p. 164).	8) О князи Швитрыгаиле. Того ж лета Швитрыгаило [...] поимали и много с ними было раку, славаков и чехов (p. 211).	Того же лета Швидригаило [...] много ракушан и словаков и чехов; ... и иных многих поимали как руси и немцов (p. 232).
После того побоища [...] и почал князь великий Жикгимонт княжити на княжени Литовском и Руском (p. 143). В лето 6946. У Смоленску был голод велми великий [...] не могут пометати (p. 143).	Poslie tego poboysz- cza [...] i począł bić xiędzem wielkim Zigmunt na xięstwie Litewskim i Ruskim (p. 190). 9) O wielkim głodu i drogosci w Smolinsku. Tegosz czassu [...] lvdzie starzi nie mogą pamiątacz (p. 190).	13) О князи Михаиле, Жыкгимонтове сыне. После того побоища [...] и почал пановати князь великий Жыкгимонт на князстве Литовском и Руском. В лето 6946. Был голод великий [...] люди старые не могут паметати (p. 164).	9) О князи Михаиле, Жикгимонтове сыне. После того побоища [...] почал княжити Жикгимонт на княжени Литовском и Руском. ----- В лето 6946-е. Был голод велми великий [...] люди старые не могут паметовати (p. 211).	После того побоища [...] и учал княжити Жикгимонт на княжестве Литовском и Руском. Лета 6942-го. Был голод великий [...] люди старые не могут паметовати (p. 232).
О Жикгимонтовой смерти. Того же князя великого Жикгимонта в Троцех зарезали [...]. ----- Князя Андрея Дорогобужского.	10) O smierci wielkiego xiędza Zigmunta, iako iego w Trocech zarzeżaly. Tegosz roku xiędza wielkiego Zigmunta w Trocech zarzeżali [...] im pana Andrzeya będzim miecz v siebie voievodą poczesne na Smolinskv (p. 191).	14) О князи великом Жыкгимонте, як его зарезали. В лето 6948, ... Князя великого Жыкгимонта Кестутьевича у Троцех зарезали [...] им pana Андрея держать у себе воеводою почестно на Смоленску. о пак по Велиц Дни [...] князя Андрея Дорогобужского (p. 165).	10) О князи великом Жикгимонте, как его зарезали. Того же году князя великого Жикгимонта у Троцех зарезали [...] им pana Андрея имети себе воеводою почестно на Смоленску. И по Велице дни на святой недели в середу [...] князя Ан... ⁹⁵ (p. 211).	Лета 6948-го ... Князя великого Жикгимонта Троцех зарезали [...] им pana Андрея держати у себя воеводою почестно на Смоленску. И по Велице дни [...] князя Андрея Дорогобужского (p. 232–233).
	11) O rostirku i o barzo wielkiej trudności w Smolinskv. Tedi po Vielkiey noczi [...] xiędza Andrzeya Dorohobuskiego (p. 191).			

⁹⁵ Ten pat, p. 211 (trūksta vieno lapo).

<i>Kras. nuor.</i>	<i>Ališ. nuor.</i>	<i>Racz. nuor.</i>	<i>Rum. nuor.</i>	<i>Jevr. nuor.</i>
А добыл князь великий Витовт Подолское земли литовскими силами , а ниhto ему с чужих сторон не помагал. Потом пак корол полскый Якгаило почал князя великого Витовта, брата своего, просити, рекучи: „Брате милый, дал тебе бог тую честь, добыл еси земли Подольское, учини теж мне честь, даи ми половину земли Подольское в пенязех“ (р. 139)	Potem też krol polski Jagailo począł prosić xiędza wielkiego Vitolta, mówiącz: „Bracie mili, dal tobie mili bog tą cześć, dostales ziemie Podolskiej litewskim woyskiem , a s cudzych stron nigd tobie nie pomogl, vczin tesz tą mnie cześć, dai mi polovinę ziemie Podolskiej w pieniędzach dzierzecz“ (p. 187)	Потом пак король польский Якгеило почал просити брата своего, князя Витовта рекучы: „Брате милый, дал тебе бог великую честь, добыь еси земли Подольское литовскими силами , а с чужых сторон ниhto тебе не помагал, учини тэж ты мне честь, даи ми половицу земли Подольское у пенезях“ (р. 160)	Потом пак король польский Якьгоило почал просити брата своего, князя Витовта, рекучы: „Брате милый, дал тебе бог великую честь, добыл еси земли Подолское литовскими силами , а с чужих сторон ниhto не помагал, учини теж мне честь, даи мне половицу земли Подольское в пенезях“ (р. 208)	И потом корол полский Якгаило учал молити брата своего, князя Витовта, рекучи ему: „Брате милый, дал тебе бог великую честь, добыл еси и всю землю Подолскую литовскими силами , а с чужих сторон ниhto не помагал, учини тако мне честь, даи ми половину земли Подолские в пенезех“ (р. 229)

fiškai seniausia ir bene geriausiai parafrantuota Ališavos nuoraša, taip pat i tokiu skirstymu pasižyminčio Archeologijos draugijos nuorašo teksto nutrūkimą dėstant pasakojimą apie Podolę (žr. 5 lentelės 30-ąją poziciją). Ši pasakojimo dalis, perskirta į du paragrafus (jie pažymėti „a“ ir „b“), tęsiama 7 lentelėje Raczynskio ir Rumiancevo nuorašuose. Nesuskirstytas paragrafas, jis tęsiamas ir Ališavos bei Jevreinovo nuorašuose, tik pastarajame trūksta pabaigos apie vietininką Daugirdą ir lenkų įsiveržimą (žr. 7 lentelę). Toks nesuskirstytas Podolės pasakojimas yra ir Krasinškio nuoraše (7 lentelėje rodomas analogiškas jo tęsinys, pati jo pradžia⁹⁸ nerodoma). Vieną Krasinškio nuorašo skirtumą vis dėlto pravartu atskirai aptarti⁹⁹ (8 lentelė).

⁹⁸ Ten pat, p. 138–139: «Коли пак князь великий Витовт [...] и засядеть Подолскую землю к Литве.»

⁹⁹ Cituojama iš ten pat. Puslapiai skliausteliuose nurodomi po citatų.

Pažvelgus į šią ištrauką, be jokių abejonių galima pasakyti, kad Ališavos, Raczynskio, Rumiancevo ir Jevreinovo nuorašuose ji kildintina iš vieno archetipo. Tą patį būtų galima teigti ir apie Krasinškio nuorašą, jei nebūtų vienos aplinkybės: pažymėtos pastorintu šriftu „lietuvių pajėgos“ (Ališavos nuorašo „kariuomenė“ galima laikyti lenkiško vertimo padariniu) čia minimos pirmajame sakinyje, o visur kitur jos „nukeliauja“ į Jogailos tiesioginę kalbą. Tai, beje, neturėtų ir šito nuorašo „atitolinti“ nuo pirminio archetipo, tačiau visiems kitiems nuorašams bendras dar vienas, vėlesnis (tiesioginės kalbos korekcinis), archetipas, paliekantis nuošalyje Krasinškio nuorašą. Pastarasis parodo pirminį tekstą, o korekcija švelnina konfliktinę situaciją – kitų nuorašų „lietuvių pajėgas“ priskiria Jogailai.

Aptartą ištrauką 8 lentelėje reikėjo dirbtinai išskirti, norint geriau išsiaiškinti 7 lentelės pačias pradines, punktais „a“ ir

9 lentelė

Poz.	Nuorašas	Tekstas
1	Supraslio	Коли господар был на Литовской земли князь великы Олгирд, и шед в поле с литовскимъ воискомъ, побил татаров на Синей воде, трех братьов: князя Хочебня а Кутлубугу а Дмитрея (p. 66)
2	Krasińskio	Коли пак князь великы Витовт поехал з Литвы до великого Луцка, а князь великы Ольгирд пошел в поле з литовским воиском и побил татаров на Синей Воде, убил трех братьов, татарских князеи, Хачебея, Сакулубуга а Дмитрея (p. 138)
3	Ališavos	Potem, gdi xiażd wielki Vitolt do Podolskiey ziemie iechal z Litwi do Wielkiego Luczka, a xiażd Olgird poszedł w pole z litewskim woyskiem i pobil tatarow na Siney Vodzie, vbil trzech bratow, tatarskich xiażąt, Chaczabeia, Kukubuha, Dmitreia (p. 186)
4	Raczyńskio	Коли Витовт пошел у поле з литовским воиском и побил татар и князеи на имя Хачея а Колобуга, а Дмитрея (p. 160)
5	Rumiancevo	Опять отселе почнем, коли князь Олгирд пошел в поле с литовским воиском и побил татаров, татарских князеи Хачея а Колобуга, а Дмитрия (p. 207)
6	Jevreinovo	И потом князь Оркгирд в поле с литовским воиском пошел воевати татар, и побил татарских князеи, Хочея и Лобуса, и Дмитрея (p. 228).
7	Archeologijos draugijos	Опять отселе почнем. Коли князь Олгирд пошел у поле з литовским воиском и побил татаров, татарских князеи, Качея... (p. 102)

„b“ pažymėtas Raczyńskio ir Rumiancevo nuorašų ištraukas: beveik visų vidurinėsios redakcijos nuorašų ištraukos „b“ teksto pradinė dalis kaip tik ir aptariama 8 lentelėje. Dabar galima pasakyti (smulkiai nelyginant), kad, išskyrus Jevreinovo nuorašą, kitų keturių šios lentelės nuorašų tekstų iki Vytauto susidūrimo su Temir Kotlogu (Vorsklos mūšio) skirtybės galima paaiškinti vidinio diktanto nukrypimais. Kitaip sakant, galima kalbėti apie vieną ar tarpusavyje labai artimus jų protografus (tai pasakytina ir apie Jevreinovo nuorašą, tik jam trūksta pačios pabaigos). Raczyńskio ir Rumiancevo nuorašai skiriasi tik tuo, kad jų tekstas suskaldytas ir jo dalys (punktai „a“ ir „b“) įvardyti (abiejų nuorašų įvardijimai faktiškai nesiskiria). Tačiau nereikia pamiršti, kad tai ne visas pasakojimo apie Podolę tekstas, 7 lentelėje trūksta pačios jo pradžios. Šią pradžią rodo 5 lentelės 30-oji pozicija bei Ališavos ir Archeologijos draugijos nuorašų skir-

tybės, kurių jau nebepaaiškinsi vienu ar bent artimais protografais. Šiaip šie abu nuorašai labai artimi ne tik savo paragrafavimu (pora Raczyńskio nuorašų paragrafų sujungti), bet ir paragrafų įvardijimais. Tačiau tai nepasakytina apie 30-ąją poziciją ir pats pasakojimo tekstas Raczyńskio nuoraše nutrūksta. Taigi paragrafavimo požiūriu turime ne tik nuorašų skirtysbių, bet ir skirtumų, pasireiškiančių ne vienoje vietoje. Kalbant apie penkių vidurinėsios redakcijos nuorašų Podolės pasakojimo pradžią iki tos vietos, nuo kurios šis pasakojimas rodomas 7 lentelėje, apskritai pasakytina, kad ir čia reikia kalbėti tik apie vidiniam diktantui būdingus skirtumus, išskyrus dvi vietas. Vienur, nurodant, kad Karijotaičiai užvaldė Podolę Algirdo liepiami ir padedami¹⁰⁰, Raczyńskio nuoraše Algirdas pakeistas Vytautu¹⁰¹. Kitur skiriasi pats pirmas pasakojimo sakiny (9 len-

¹⁰⁰ Ten pat, p. 139–139, 186, 207, 228–229.

¹⁰¹ Ten pat, p. 160.

telėje pridedamas ir Supraslio nuorašas)¹⁰² (9 lentelė).

Rumiancevo ir Archeologijos draugijos nuorašuose pasakojimas aiškiai pradedamas kaip intarpas („nuo čia vėl pradėsime“). Tekstas abejur tapatus (veikia Algirdas su lietuvių kariuomene), artimas Supraslio nuorašui, tik nėra „trijų brolių“. Šiuos „tris brolius“, beje, „užmušamus“ (visur kitur jie „sumušami“), randame ir Krasinskių bei Ališavos nuorašuose. Svarbiausia: čia atsiranda „i Didijį Lucką vykstantis Vytautas“, nors toliau totorius sumuša Algirdas. Šitaip nusibrėžia faktiškai kartojančių Supraslio nuorašą (ar bent jam artimų) 5-os bei 7-os ir nelogiškų pakeitimų turinčių 2-os bei 3-ios pozicijų priešprieša. Prie 1-osios poros (Rumiancevo ir Archeologijos draugijos nuorašų) šliejasi 6-oji pozicija (Jevreinovo nuorašas): pirmieji jo žodžiai „ir paskiau“ sietini su „nuo čia vėl pradėsime“. Prie antrosios – 4-oji pozicija (Raczyński nuorašas): veikia vien Vytautas; pašalinus nelogiškus šiam sakiniui Didijį Lucką ir Algirdą, galutinai prarandamas ryšys su įvykių logika. 9 lentelė pakartoja ir patikslina 4 lentelės duomenis. Vertinant Podolės pasakojimą, reikia kalbėti apie skirtingą Rumiancevo – Archeologijos draugijos – galbūt Jevreinovo ir Krasinskių – Ališavos – galbūt Raczyński nuorašų archetipinę poziciją, nesutampančią su nuorašų pasiskirstymu likusio branduolio (didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikos, Vytauto panegirikos) atžvilgiu. Tačiau „lietuvių pajėgų“ požiūriu (žr. 8 lentelę) Krasinskių nuorašas lieka vienišas. Iš to paaiškėjo, kad parafuojantis redagavimas yra naujesnis už šiuos ištauk rodiklius, o Archeologijos draugijos ir

Ališavos nuorašų artumas šiuo požiūriu keičia visą pradinę situaciją. Iš 7 lentelės matyti, kad visų žinomų vidurinės redakcijos nuorašų struktūra nuo Podolės pasakojimo (nekalbant apie skirtybes, smulkius fragmentus ir įvardijimus) yra vienoda¹⁰³. Savo ruožtu reikia pažymėti, kad vėliausiai surašytų (Rumiancevo ir Jevreinovo) nuorašų paragrafai nėra tokie nuoseklūs kaip Ališavos ir Archeologijos draugijos nuorašų, o Raczyński nuorašas tarp šių grupių užima tarpinę padėtį.

5. Ką reiškia žinutės apie Žalgirį neįtraukimas į viduriniąją redakciją

Kaip matome, šiandien tegalime apčiuopti link archetipinių ištakų vedančias vidurinės redakcijos raidos kryptis, atspindimas žinomų nuorašų. Labai tikėtina, kad tai būtų ne „vieno prisidėdimo“ ir ne vieno pradinio archetipo (o veikiau „archetipinio arealo“) proceso, kurį lėmė trumpąja redakcija vadinamos sąvadų visumos savybės. Šias ištakas bendriausiai apibūdina Supraslio, Slucko ir Krasinskių nuorašų savybės. Tolesnį paragrafovimą geriausiai atspindi Ališavos ir Archeologijos draugijos nuorašai. Smulkesnių (tarp jų ir daug pasakančių) požymių tenka ieškoti kiekviename žinomame nuoraše.

Žinant A. Goštauto vaidmenį klostantis viduriniai redakcijai (žr. 2 nuorodą), reikia atkreipti dėmesį į jos Ališavos nuorašą: jis įeina į vieną foliantą su I Lietuvos statuto Ališavos nuorašu, kronikos ir statuto tekstai surašyti vieno rašovo¹⁰⁴. Statu-

¹⁰² Cituojama iš ten pat. Puslapiu skliaustuose nurodomi po citatų.

¹⁰³ Turimas galvoje tekstas, pasibaigiantis Kazimiero taikos su didžiuoju Maskvos kunigaikščiu sudarymu (žr. paskutinę 7 lentelės eilutę). Tik Raczyński nuoraše (žr. 7 lentelės 3-iojo stulpelio pastorintu kursyvu pažymėtą tekstą) randame įterptą žinutę apie Lenkijos įvykius.

¹⁰⁴ *Lazutka S., Gudavičius E.* Pirmasis Lietuvos

to tekstas datuotas 1550 m.¹⁰⁵ Neskaitant vėliau pridėtų lapų, foliantas priklauso I Lietuvos Statuto, su kitais aktais sudarančio „Dalykų sumą“, nuorašų grupei, viso šio rankraščio popieriui būdingas įvairių atmainų šerno vandenženklis¹⁰⁶. Tai išplėstinės (siejamos su XVI a. ketvirtuoju dešimtmečiu) statuto redakcijos nuorašas¹⁰⁷. Šiuos statuto ir kronikos nuorašus sieja rašovo asmuo, foliantas, surašymo laikas ir lenkų kalba. Šie bendri abiejų rankraščių požymiai labiau išryškina bent jau archetipinius kronikos nuorašo ryšius su A. Goštauto valdomais skriptoriumais. Nors šie duomenys brėžia bent dviejų dešimtmečių tarpą nuo I Lietuvos Statuto įsigaliojimo datos, paleografijos ir filigranistikos požiūriu Ališavos nuorašas yra seniausias vidurinėsios redakcijos nuorašų (žr. 4 lentelę). I Lietuvos Statuto „Dalykų suma“ rodo, kad jo įsigaliojimą lydėjo svarbūs aktai. Iš penkių žinomų šios „Sumos“ foliantų du daugiau ar mažiau susiję su valdovo aplinka (lotyniškieji Lauryno ir Pulavų), kiti du – su didžiojo kunigaikščio kanceliarija (gudiškieji Zamoyskių ir Działyńskio). Vienintelis privataus užsakovo foliantas yra lenkiškas (Ališavos), bet jame kaip tik yra įdėta Lietuvos kronika. Panašų atvejį matome II Lietuvos Statuto lotyniškoje redakcijoje: ją lydi A. Rotundo Lietuvos istorijos santrauka¹⁰⁸. II Lietuvos Statutas buvo išverstas ir į lenkų kalbą, bet lotyniškojo folianto su Lietuvos istorija atsi-

radimą kaip tik motyvavo jo paskirtis Steponui Batorui, nemokėjusiam (ar menkai mokėjusiam) lenkų ir gudų kalbų. I Statuto situacija šiek tiek skyrėsi: karaliaus dvare bendrauta lenkiškai, nors tai netrukdė atsirasti ir lotyniškajam jo vertimui (čia atsižvelgtina į Bonos asmenybę). Nekelia abejonių prestižiškumo motyvacija tiek lenkų, tiek lotynų kalbų požiūriu, tačiau jo lygiai čia nebuvo vienodi: lotynų kalbą Lietuvos sąlygomis nulemdavo ypatingesnė proga (I Statuto įsigaliojimo ir galutinio Zigmanto Augusto paskelbimo didžiuoju kunigaikščiu akcijos beveik sutapo). Visa tai verčia atsižvelgti tiek į vidurinėsios kronikų redakcijos dalykinio suredagavimo, tiek į politinių aktualijų perspektyvą.

Lietuviška įtrauktų Trumpojo sąvado įrašų tematika yra akivaizdi, tačiau tai ne vien tematikos reikalas. Kaip ir kiekviena tautinė kronika, vidurinioji redakcija kuria šlovingą lietuvių ir jų protėvių istoriją. Tai padaryti padeda pagal visas žurnalistinės istoriografijos taisykles surašyta pseudohumanistinė legendinės dalies fantastika, ne mažiau – didžiojo šalies valdovo, *istorinio didvyrio*, suradimas. Trumpajame sąvade šitą funkciją atliko Vytauto panegirika, vis dėlto ji tiko tik momento konjunktūrai. Ji buvo įtraukta į viduriniąją redakciją, tačiau tai buvo tik dvaro liaupsė, o ne tikrosios *res gestae*. Šių *žygdarbių* nereikėjo išrašyti, jie buvo pabirę įrašais tame pačiame Trumpajame sąvade. Net jeigu tokie įvykiai kaip Vorsklos katastrofa ir disonavo, tai beveik neatsispindėjusi Kazimiero valdymo *ramybė* savaime sudarė kontrastą audringajam Vytauto laikotarpiui. Visi šie elementai buvo surankioti ir surikiuoti. Jų nereikėjo perredaguoti, jie kalbėjo patys už save. Pasakojimas apie Podolę atsirado kaip XV a. ketvirtojo dešimtmečio aktua-

statutas (toliau – PLS). Paleografinė ir tekstologinė nuorašų analizė. Vilnius, 1983, t. 1, d. 1, p. 123–146, 216–222.

¹⁰⁵ Ten pat, p. 133.

¹⁰⁶ Ten pat, p. 125–127.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 123, 125.

¹⁰⁸ *Rotundas Augustinas*. Trumpa Lietuvos kunigaikščių istorija // [Senoji Lietuvos literatūra, 5 knyga] Šešioliuko amžiaus raštija. Vilnius, 2000 (toliau – ŠAR), p. 286.

lija, bet vidurinėsios redakcijos Krasinski ir Ališavos nuorašuose (žr. 9 lentelę) Vytautui turėjo „užleisti vietą“ net Algirdas. Atskirais protografais suformuotą lietuviškojo naratyvo branduolį (didžiųjų kunigaikščių metraščių, Vytauto panegiriką, pasakojimą apie Podolę) naujoje perspektyvoje pratęsė taip pat dar Trumpajame sąvade susiformavę pasakojimai apie Švitrigailos ir Zigmanto I kovą bei Kazimiero valdymo pradžią. Gaivališka susidariusį sąvadą pakeitė gana tikslingai suformuota (tiksliau – performuota) redakcija. Ji panaudojo tuos pačius atsitiktinius akcentus, bet verifikavo juos jau kaip sistemą. Jų galima nurodyti bent du:

1. Vytautas – svarbiausia naujosios Lietuvos istorijos naratyvo figūra. Tai akivaizdu didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronikoje, ją pratęsiančiame pasakojime apie Lietuvos valdžios perėmimą, Smolensko prijungimo įvykiuose, Vytauto panegirikoje, visoje Podolės istorijoje (prieš pasakojant apie Podolę kalbama apie paskutinio Karijotaičio pašalinimą), Danieliaus Ostrogiškio atentate (kur kai kuriuose nuorašuose pagrobti žirgai „atvedami Vytautui“), Lucko suvažiavimo ir Vytauto mirties aprašymuose (plg. 7 lentelę).

2. Vytautas – krikščionių valdovas. Visi nuorašai su Lietuvos krikštu sieja vien Jogailą. Krasinski nuorašo *lotynų tikėjimas*¹⁰⁹ kitur virsta *lenkų tikėjimu*¹¹⁰ (Raczyński nuoraše – literatūriškai pakoreguotu *lenkų arba Romos*¹¹¹). Labai galimas daktas, kad tai joks buitiškai ideologinis stačiatikų rašovų vertinimas,

o paprasčiausias nestropus nuskaitymas. Pastaruoju atveju tai kalbėtų už siauras archetipines šios teksto dalies ribas (kokia ši dalis, jau reikėtų tirti atskirai). Subtilių trijų Vytauto pasikrikštijimų klausimą Lietuvos kronikos nutyli, bet kaip krikščionis kovotojas jis sureikšminamas jau Trumpajame sąvade, aptariant iš Krokuvos atvykusių Gediminaičių kovą su Andriumi Algirdaičiu ir Smolensko kunigaikščiu Sviatoslavu. Supraslio nuoraše „didysis kunigaikštis Skirgaila stojo su savo broliais, su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu ir Konstantinu, ir su Kaributu, ir su Simonu Lengveniu“, o „Dievas padėjo didžiajam kunigaikščiui Vytautui“¹¹². „Stojimą“ Slucko nuorašas aprašo taip pat, bet Dievas ten dar „padedą didžiajam kunigaikščiui Skirgailai ir didžiajam kunigaikščiui Vytautui“¹¹³. Krasinski nuoraše jau „susitarė kunigaikštis Skirgaila su didžiuoju kunigaikščiu Vytautu ir su savo broliais, su kunigaikščiu Konstantinu, ir su Kaributu, ir su Simonu Lengvenaičiu“, o Dievas padėjo „didžiajam kunigaikščiui Vytautui ir Skirgailai, ir jų broliams“¹¹⁴ (taip pat ir kituose vidurinėsios redakcijos nuorašuose)¹¹⁵. Visą šį Gediminaičių „sutarimą“ lydi Dievo šaukimasis prieš liejantį krikščionių kraują priešą ir Biblijos citatos¹¹⁶. Panašią į „Skirgailos sumažinimą“ (kartu į „Vytauto padidinimą“) metamorfozę patyrė Prancūzijos spauda, Napoleonui išsilapinus iš Elbės pradėjusi „apsišaukėlio pasirodymu“ ir užbaigusi „jo didenybės atvykimu į Paryžių“. Grigaliaus Camblako padarymą metropolitui, sukvietus stačiatikių vyskupus, visi Lietuvos kronikų nuorašai neutraliai

¹⁰⁹ PSRL, t. 35, p. 135: «почали христити литву в латинскую веру.»

¹¹⁰ Ten pat, p. 184, 204: «почали крестити литву в лядскую веру», 226.

¹¹¹ Ten pat, p. 157: «у лядскую веру або рымскую.»

¹¹² Ten pat, p. 64.

¹¹³ Ten pat, p. 70.

¹¹⁴ Ten pat, p. 136.

¹¹⁵ Ten pat, p. 100, 157–158, 184, 205, 226–227.

¹¹⁶ Žr. 114 ir 115 nuorodų puslapius.

pažymi kaip Vytauto valios aktą (Trumpojo sąvado „Dievui leidus“ viduriniajai redakcijai nebeprirėkė)¹¹⁷. Lietuvos krikščytijos Jogaila visur prašo Vytauto pagalbos ir jį paremia (tai apibendrintai pasakoma Vytauto panegirikoje)¹¹⁸.

Akcentai ir liktų akcentais, jeigu nebūtų visą struktūrą sudarančios ašies – Vytauto panegirikos. Viduriniojoje redakcijoje pakito pora smulkesnių niuansų, bet išliko (tiesa, kiek prislopintas) pats svarbiausias, skelbiantis Vytautą vos ne pasaulio viešpačiu¹¹⁹. Vytauto norą apsvainikuoti karaliumi paskebiani Lucko suvažiavimo žinutė ir jo panegirika yra atskiri Trumpojo sąvado įrašai¹²⁰. Viduriniajame sąvade šie įrašai organiškai susilieja į vieną pasakojimą¹²¹. Baigtinis Vytauto kulto suformavimo akcentas – Ališavos, Archeologijos draugijos ir Raczynskio nuorašų sistemingiausiai parodomas teksto paragrafavimas: 5 lentelės pabaigoje (26–30 pozicijos) visur įvardijamas Vytautas, iš 7 lentelės 15 numeruotų punktų (7-as–15-as punktai aprašo jau povytautinį laikotarpį) 1-as, 5-as ir 6-as punktai taip pat nurodo jį. 5 lentelės 26-ojoje pozicijoje matyti, kaip Ališavos nuorašas nuosekliau už Archeologijos draugijos nuorašą „didina“ Vytautą ir „mažina“ Skirgailą.

Supraslio nuorašo žinutę apie Žalgirį reikia vertinti Vytauto kultą formuojan-

čio naratyvo požiūriu. 1 lentelėje ši žinutė (4-oji pozicija) parodoma tarp Trumpojo sąvado „lietuviškų“ elementų, iš kurių galų gale šis naratyvas susidarė. Tokių elementų požiūriu ją randame tarp Vorsklos mūšio (3-ioji pozicija) ir Camblako paskyrimo (5-oji pozicija). Šiame nuoraše tarp nurodomų „lietuviškųjų“ elementų yra daug grynai rusiškos tematikos įrašų, tuo jis gerokai skiriasi nuo atitinkamos Krasińskio nuorašo vietos¹²². Kaip sakyma, Slucko nuoraše Žalgirio žinutės nėra (žr. 1 lentelę), bet tarp minėtųjų 3-ojo ir 5-ojo elementų „rusiškųjų“ įrašų yra kur kas mažiau ir jis šioje vietoje daug artesis Krasińskio nuorašui negu Supraslio rankraštis¹²³. Akivaizdu, kad ši Krasińskio nuorašo vieta susiformavo iš artimo Slucko nuorašui rankraščio, kuriame jau buvo prasidėjusi „lietuviškųjų“ įrašų atranka ir iš rusų metraščių atėjusi žinutė apie Žalgirį, „istrigusi“ tarp „rusiškųjų“ įrašų¹²⁴ ar net visai į šią šaką nepatekusi, taip ir nebuvo panaudota formuojant Vytautą išaukštinančių naratyvą¹²⁵.

Šitai susidarė Vytautą išaukštinantis vidurinėsios redakcijos tekstas, neminintis Žalgirio pergalės.

6. Alberto Goštauto pėdsakas Lietuvos kronikų viduriniojoje redakcijoje

R. Jasas, nustatęs Albertą Goštautą buvus vidurinėsios redakcijos iniciatorių, šios redakcijos atsiradimą datuoja XVI a.

¹¹⁷ PSRL, t. 35, p. 55, 73, 140, 161, 188, 209, 230.

¹¹⁸ Ten pat, t. 35, p. 141 (Krasińskio nuorašas): «Если славных госполарь, князь Витовт, на которую земля гнев мевал и которую землю хотел сказнити, корол полскын Владислав завжды ему помощь давал.»

¹¹⁹ Ten pat, p. 140 (Krasińskio nuorašas): «Которы земли на востоце або на западе были и, приходячи, кланялися силному господарю великому князю Витовту.»

¹²⁰ Ten pat, p. 57, 58–59, 75–76.

¹²¹ Ten pat, p. 140–141, 162–163, 188–189, 209–210, 230–231.

¹²² Ten pat, p. 52–55, 139–140.

¹²³ Ten pat, p. 72–73, 139–140.

¹²⁴ Žinutė apie Žalgirį kaip tik randame „lietuvinimo“ kryptčiai nebūdingame Nikiforovo nuoraše – ten pat, p. 32. Plg. 7-ąją ir 15-ąją nuorodas.

¹²⁵ Žalgirio žinutėje pirmuoju minimas Jogaila, toliau kalbama apie lietuvius ir lenkus, o valdovai nenurodomi – ten pat, p. 54.

antruoju dešimtmečiu (prieš 1519 m.)¹²⁶. Tuo metu (1513–1519 m.) šis didikas buvo Polocko vaivada¹²⁷. Taigi su Smolensko vyskupijos rašovais ši redakcija nebesietina. A. Goštautui pavaldūs rašovai pasauliečiai patys surašė fantastinę redakcijos dalį ir panaudojo Trumpojo sąvado rankraščius. Šią kronikos dalį lyginant su jai pasitarnavusiais Trumpojo sąvado protografiniais tekstais, galima pastebėti ir providencializmo apraiškų pašalinimo pėdsakų. Juos matome jau žinomą seniausią redakcijos tekstą parodančiame Krasinškio nuoraše: čia išnyksta Supraslio ir Slucko nuorašuose esantis sakinyš, Švitrigailos Pabaisko pralaimėjimą vertinantis kaip Dievo bausmę už metropolito Herasimo sudeginimą¹²⁸. Nepaisant bizantiškojo pasaulio sukūrimo datos pažymėjimo, polonizmų knibždančioje pradinėje pastraipoje įvykiai dėstomi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos socialiniu leksikonu¹²⁹. Paskutinį XV a. dešimtmetį A. Goštautas mokėsi Krokuvos universitete¹³⁰. Lotyniškas korespondavimas, polonizmų gausus su juo susijęs I Lietuvos Statuto Zamoyskių nuorašas, galų gale gerai literatūroje

žinoma jo biblioteka, bent jau netiesiogiai, leidžia jį priskirti prie šitų polonizmų atsiradimo faktorių.

Fantastinės dalies „romėnų“ išplitimą visoje etninės Lietuvos teritorijoje vidurinioji redakcija (čia nagrinėjamas Krasinškio nuorašas) apvainikuoja lotynišką „pakrantės vamzdžio“ liaudies etimologiją, o paskui jau eina Palemono dinastijos valdų plitimas į rusų žemes¹³¹. Vienas į šias žemes pasiųstos kariuomenės vadų buvo didikas Grumpis, kuriam priskiriamas ne koks nors, o Stulpų herbas; nurodoma iš šio Grumpio kilus Goštautus¹³². Krasinškio nuoraše, kaip žinome, nėra fantastinės dalies pabaigos, kurioje paskutinis Centauro herbo (Palemono dinastiją pakeitusios giminės) valdovas Traidenis paskiria savo įpėdiniu Stulpų herbo Vytenį (tai žinome iš kitų nuorašų¹³³). Šitaip per Goštautų protoplastą Stulpų herbas pasireiškia anksčiau nei tampa naujos valdovų dinastijos herbu, o Goštautai „įslaptintai susigiminiuoja“ su Gediminaičiais dar prieš prijungiant rusų žemes. Šitokia manipuliacija liaudies heraldika leidžia manyti, kad „Vytenio atėjimas į sostą“ buvo numatytas jau ir surašant Krasinškio nuorašą, tik techninės kliūtys neleido čia šito sumanymo įvykdyti. Užtat buvo padaryti kiti ne mažiau svarbūs dalykai. Pergalingoji romėnų-lietuvių kariuomenė įkūrė Naugarduką, tapusį didžiojo kunigaikščio sostine, o netrukus buvo užkariautas Polockas ir greta Naugarduko didžiojo kunigaikščio atsirado didysis Polocko kunigaikštis¹³⁴. Metaštininkų žodžiais, „prie to vėl sugrįšime“, o šioje vietoje reikia pažymėti, kad A. Goštautas

¹²⁶ BC, p. 30.

¹²⁷ Малиновский И. Рада великого княжества Литовского в связи с боярской думой древней России. Томск, 1912, ч. 2, вып. 2, p. 412.

¹²⁸ PSRL, t. 35, p. 58, 77, 142.

¹²⁹ Ten pat, p. 128: «которые же Нерон был пан окрутни а невъставичныи, власную матку свою и доктора своего навъышшого своєю рукою забил без кождое причины о смерть приправил, и неколко крот место Римское казал запаливати, а ни для чого, толко для того, иж бы ся тому дивовал, а потеху с того мевал. И княжатам, и панятому римским, и шляхтам, и посполству кривды и втиснена великия чинил, для чого ж всяким подданым его, для великого окрутенства его и невъставичности, не был ниhto певен а ни беспечен не толко именеи альбо скарбов, але и здоровья своего.»

¹³⁰ Urban W. Lietuviai Krokuvoje nuo XIV a. pabaigos iki 1579 m. // ŠAR, p. 425.

¹³¹ PSRL, t. 35, p. 129–130.

¹³² Ten pat, p. 129.

¹³³ Ten pat, p. 151, 179, 199, 220 (Jevreinovo nuoraše „nutrupėjo“ Vytenio Stulpų herbas).

¹³⁴ Ten pat, p. 129–130.

savo politinę karjerą pradėjo kaip tik būdamas Naugarduko vietininku (1503–1506), vaivada (1508–1509)¹³⁵ ir Polocko vaivada. „Vėl sugrįžtant“, reikia prisiminti, kad trūkstamoje Krasińskio nuorašo dalyje kituose nuorašuose kalbama apie tai, kaip Gediminas įkūrė Trakus ir Vilnių (geležinio vilko legenda)¹³⁶. 1519–1522 m. A. Goštautas buvo Trakų vaivada, nuo 1522 m. – Vilniaus vaivada ir kancleris¹³⁷. Pastaruoju atveju galbūt galėta pasinaudoti ir didžiojo kunigaikščio kanceliarijos rašovais. Akivaizdžiausiai Goštautų tematika iškyla pasakojime apie Gedimino kovą su Vokiečių ordinu, taip pat praleistame Krasińskio nuoraše. Čia nurodomas „etmonas Goštautas“, gindamas Kauną patekęs į nelaisvę ir iš jos išpirktas už 30 tūkst. auksinų¹³⁸. R. Jasui reikia dėkoti už surinktus duomenis, leidžiančius spėti čia esant XIV a. realiais faktais paremtą Goštautų šeimos tradiciją¹³⁹.

Prisimenant bendrą Lietuvos kronikos ir I Lietuvos Statuto Ališavos nuorašų foliantą (žr. 104 ir 105 nuorodas) bei Vytauto iškėlimą net Algirdo sąskaita (žr. 9 lentelę) lenkiškuose kronikų ir statutų vertimuose, galima sakyti, kad šitie vertimai ryškiausiai parodo A. Goštauto įvadinės panegirikos Zigmantui II prisišliejimą prie Vytauto kulto. Jei tokią išvadą galėjome padaryti iš XVI a. vidurio rankraščių, tai nepamirškime, kad Zigmantui II liepus padaryto I Lietuvos Statuto lotyniškojo vertimo 1531 m. Lauryno nuorašo¹⁴⁰ pabaigoje

yra įdėta A. Goštauto raštininko Bagdono Semaškos (Deodato Septynmečio) parašyta „Goštautų panegirika“¹⁴¹. Ją čia taip pat surašė tas pats Laurynas¹⁴². Šios panegirikos fragmentas (beje, irgi lotyniškas, rašytas bene XVI–XVII a. sandūroje) yra įrištas vėliau į I Statuto Ališavos nuorašo foliantą su įterptais lapais¹⁴³.

I Lietuvos Statuto Ališavos nuorašas yra seniausias iš statuto išplėstinės redakcijos nuorašų. Nuo I Statuto išgaliojimo datos (1529 m.) jį skiria du dešimtmečiai. Šiaip ar taip, net ir vertimo ar perredagavimo santykis su pirminės statuto redakcijos ištakomis gali kai ką pasakyti. Pravartu palyginti to paties rašovo surašytus Ališavos kronikos ir statuto rankraščių tekstus. Žinoma, tai labai imlus darbas ir čia preliminariai pasitenkinsime vieno stereotipinio žodžio – *kunigaikštis* – palyginimu. Žinome, kad ilgokai užtrukusiame I Statuto redagavimo procese buvo susidariusi, taip ir neišvydusi dienos šviesos, pradinė redakcija, kurią galime apčiuopti IX, XII, XIII, iš dalies ir VIII skyriuose¹⁴⁴. Šių statuto Ališavos nuorašo skyrių lenkiškame tekste randame dar gudišką *kunigaikščio* parašymą: *kniązi, kniaziove* (VIII sk.)¹⁴⁵, *kniąskie* (IX sk.)¹⁴⁶, *knjąskie* (XII sk.)¹⁴⁷, *kniąskim* (XIII sk.)¹⁴⁸ ir gal net „pereinamąjį“ *Kxiąžetá* (XIII sk.)¹⁴⁹. Kituose sky-

года (Материалы республиканской научной конференции, посвященной 450-летию Первого Статута). Вильнюс. 1982, с. 133.

¹⁴¹ PLS, t. 1, d. 1, p. 98.

¹⁴² Ten pat, p. 95, 98.

¹⁴³ Ten pat, p. 130.

¹⁴⁴ *Gudavičius E.* Ankstesnioji pirmojo Lietuvos statuto redakcija (toliau – Ankstesnioji...) // LIS, 2001, t. 9, p. 9–16.

¹⁴⁵ PLS, Vilnius, 1991, t. 2, d. 1, p. 219.

¹⁴⁶ Ten pat, p. 245.

¹⁴⁷ Ten pat, p. 281.

¹⁴⁸ Ten pat, p. 297.

¹⁴⁹ Ten pat, p. 309.

¹³⁵ *Малиновский И.* Мин. veik., p. 412. Plg. 137 nuorodą.

¹³⁶ PSRL, t. 35, p. 153 (Raczyńskio nuorašas).

¹³⁷ BC, p. 32.

¹³⁸ PSRL, t. 35, p. 151–152 (Raczyńskio nuorašas).

¹³⁹ BC, p. 218–219.

¹⁴⁰ *Гудавичюс Э.* О некоторых ошибках в списках I Литовского статута (Заметки об архетипе латинской редакции) // Первый Литовский статут 1529

riuose šis žodis jau lenkiškas: *xiądz*, *xiąst-wo*, *xiążatom* (įžanga)¹⁵⁰, *xiądz* (II sk.)¹⁵¹, *xięstwo*, *xiąstwo*, *xiążatom* (III sk.)¹⁵², *xiąstwo*, *xiądz*, *xiąskie* (VI sk.)¹⁵³. Atitinkamai kronikos Ališavos nuoraše: *xięstwo*, *xiąże*, *xiążata*, *xiążić*¹⁵⁴. Jo pradžioje irgi užtinkame „pereinamąjį“ *Kxiądz*¹⁵⁵. Galbūt tokį parašymą lėmė inicialinė šitokio majuskulo padėtis¹⁵⁶. Kad ir kaip ten būtų, visi šie požymiai rodytų tam tikrą kronikos Ališavos nuorašo protografo ryšį su I Statuto išplėstinės redakcijos lenkiškosios šakos archetipu (trijų ar keturių Statuto skyrių rodomos pirminės statuto užuomazgos pėdsakai visose jo redakcijose¹⁵⁷ leistų ši sąlyginį archetipą sieti su XVI a. trečiojo–ketvirtojo dešimtmečių sandūros ar bent ketvirtojo dešimtmečio chronologija).

Apžvelgėme vidurinėsios Lietuvos kronikų redakcijos lenkiškojo vertimo chronologinius ryšius. Pati kronikų vidurinioji redakcija susiklostė bent dešimtmečiu anksčiau už 1529 m. didžiojo kunigaikščio sankcionuotą I Lietuvos Statuto originalią gudiškąją redakciją. Su šiais dviem kūrinių A. Goštauto asmenį sieja ir Bychowco kronikos atstovaujama išplėstinė Lietuvos kronikų redakcija, kurią R. Jastas datuoja tarp XVI a. antrojo ir trečiojo dešimtmečių sandūros ir trečiojo dešimtmečio vidurio¹⁵⁸. Visa tai apima A. Goštauto Trakų vaivada-vimą ir Vilniaus vaivada-vimo pirmąją pusę, nors originalus gu-

diškasis vidurinėsios kronikų redakcijos tekstas susiklostė dar jam esant Polocko vaivada. A. Goštauto biografijos Polocko–Trakų laikotarpis prasidėjo dešimties metų karo su Rusija kulminacijos (Smolensko praradimo ir Oršos mūšio) metu ir baigėsi abiejų išsikovusių pusių tarysūsi, reikalavusių ne mažesnės įtampos. Sunkiausiai 1514 m. Polocko vaivada pasižymėjo aktyvia šiaurinio ruožo gynyba¹⁵⁹. 1518 m. jis pats, rizikuodamas gyvybe, apgynė nuo maskvenų Polocką¹⁶⁰ ir derėjosi Čerkasuose su Krymo chanaičiu Bahatur Sultonu¹⁶¹. 1509–1511 m. įtartam dalyvavus Mykolo Glinkio maište A. Goštautui teko iškentėti namų areštą; savo 1525 m. memorandumė didžiajai kunigaikštieniėi Bonai jis kaltina įskundimu Mikalojų Radvilą Goniondzietį Jaunesnįjį¹⁶². A. Goštautui vaivadaujant Trakuose, pastarasis tuo metu buvo pasie-

¹⁵⁹ *Lazutka S., Gudavičius E.* Deodato Septenijaus Goštautų „Panegirika“ (toliau – Pan.) // Lietuvos istorijos metraštis. 1976, Vilnius, 1977, p. 83: „Tandem sub felici principatu moderni principis magni regis Sigismundi, cum ab eius clemencia Poloczko tenuit, frequentes equitaciones et insignia obsequia eius clemencie fecit principi et reipublice et hostem laceravit, vbi fecit equitacionem et Lutij ciuitatem insignem exussit et ante magnum prelium duces Petrum Jelecckij, palatinum moscoviensem, prostravit et linguas insignes, alios captivos, cepit et ad principem, eius clemenciam, primitus misit.“

¹⁶⁰ *Acta Tomicianiana* (toliau – AT), Posnania (b. m.), t. 7, p. 265: „per medias acies Moscorum penetravi intrepidus et illesus ad arcem ... paccavi omnia simulque nocte ex insidiis quinque milia hostium fudi et delevi.“

¹⁶¹ *Lazutka S., Gudavičius E.* [...] Pan., p. 83: „Insuper fuit voluntas et mandatū regis, eius clemencie, vt eius clemencia proficissereetur contra cesareollum Bahatvr Solthan ad Czerkassi; prout eius clemencia illuc equitavit et reflexit centum millia hominum, qui erant cum cesareollis profecti in dominium eius clemencie Magnūducatum Lithuanie, et eos retinuit per operam et magnam impensam suam et eos conuertit cum omnibus hijs hominibus eorum ad hostem eius clemencie.“

¹⁶² AT, t. 7, p. 262: „eram per Radivilum, tum palatinum trocensem, calumniose et falso accusatus, quod cum Michaele, qui Ruthenus erat genere [...], conspirassem.“

¹⁵⁰ PLS, Vilnius, 1991, t. 2, d. 1, p. 63, 65.

¹⁵¹ Ten pat, p. 91.

¹⁵² Ten pat, p. 109, 113.

¹⁵³ Ten pat, p. 159, 165, 169, 171.

¹⁵⁴ PSRL, t. 35, p. 173–192.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 173.

¹⁵⁶ PLS, Vilnius, 1985, t. 1, d. 2, p. 662 (šio nuorašo inicialus atskirai piešė dailininkas).

¹⁵⁷ *Gudavičius E.* Ankstesnioji..., p. 10–13.

¹⁵⁸ BC, p. 30. Viduriniąją redakciją R. Jastas vadina Platesniuouju sąvadu (redakcija).

kęs Vilniaus vaivados ir kanclerio dignitorijas. Įtampa tarp abiejų didikų neatslūgo ir 1519 m. didysis kunigaikštis net buvo priverstas imtis tarpininkauti jai numaldyti¹⁶³. Trakų vaivada, parėmus kai kuriems jį palaikantiems lenkų dignitoriams, išsirūpino savo patikėtiniui Zigmanto II asmeninę audienciją¹⁶⁴, o 1522 m. mirus Mikalojui Radvilai, kaip tik „paveldėjo“ abi svarbiausias jo dignitorijas. Tais pačiais metais buvo sudarytos paliaubos su Rusija. Intelektualiam A. Goštauto darbui susidare kur kas palankesnės sąlygos. Išplėstinės Lietuvos kronikų redakcijos užbaigimas, lenkiškasis Viduriniojo sąvado vertimas ir galutinis I Lietuvos Statuto suredagavimas sietini jau su šituo laikotarpiu.

7. Į praeitį link ateities: iš pusemokslių žurnalistinio humanizmo į tipinę vėlyvųjų Viduramžių kroniką

Lietuvos kronikų perkėlimas iš Smolensko stačiatikių vyskupui pavaldžių skriptoriu-

¹⁶³ AT, Posnania, 1855, t. 5, p. 117: „Itaque M[ai]es tas regia id gravi ferens animo et cupiens hoc Reipublice nocumentum remove, commisit d[omi]no Hlinicz et d[omi]no Bogussio inter v[est]ras D[omina]tiones concordiam tractare, commisit idem etiam d[omi]no Miedzileski, electo camenecensi, qui utriusque illorum libenter inservit...“ (*vestrae dominationes* – Mikalojus Radvila ir Albertas Goštautas – E. G.); 180; „Doleo plurimum (Petras Tomickis – E. G.), concordiam inter v[est]ram M[agnificenc]ciam (Mikalojus Radvila – E. G.) et d[omi]num palatinum trocensem (Albertas Goštautas – E. G.) factam non esse, quam certe amore Reipublice et boni communis istius Magni duc[at]us Lithuanie libenti animo viderem.“

¹⁶⁴ Ten pat, p. 233–234: „M[agnific]e amice et fautor honorande. Absolutus est a M[ai]esta[te] regia is servitor v[est]re m[agnificenc]cie (Alberto Goštauto – E. G.), cui una cum d[omi]no palatino cracoviensi procuravi privatam audientiam et ipsemet (Petras Tomickis – E. G.) respondi illi ad omnes articulos legationis sue in presentia M[ai]estatis regie, prout ipse solus referet. – Valde cuperet M[ai]estas tua, ut vestra M[agnificenc]cia rediret in amicitiam et unionem cum d[omi]no palatino vilnen[si] (Mikalojumi Radvila – E. G.)...“

mų į pavaldžias pirmajam pasaulietiniam valstybės dignitoriui reiškę ne vien visuolių pakeitimą pasauliečiais. Nuo dar jaunojo Kazimiero laikais minimo Jono Kušleikos, juo labiau Aleksandro valdymo metais vizuojančių aktus mokytojų lietuvių elito atstovų nebegalima kalbėti apie gudų inteligentijos intelektualinį monopolį Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje. Tačiau dar negalima pripažinti ir jam lygiavertės atsiradusių lietuvių inteligentų intelektualinės veiklos. Valstybės administravimo sistemoje rašovai jau nebebuvo išimtinai lenkai ar gudai, bet vis tiek sudarė daugumą. Vis dėlto daugiausia tai buvo ne stačiatikių hierarchų, o lietuvių didikų klientūra. Ir Trumpasis sąvadas, ir Bychowco kronika parašytos gudiškai, bet juos rašė visiškai kitaip mąstantys gudai. Išplėstinei redakcijai nebeprireikė bizantiškosios Vytauto panegirikos, lojalumą katalikiškajam *faktiškai autokefalinės* Kijevo metropolijos protektoriui pakeitė lojalumas katalikiškajam oligarchui *faktinės lokalinės Bažnyčių unijos* sąlygomis¹⁶⁵, o tarnavimą rusų ir gudų vyskupui – tarnavimas lietuvių didikui, išrūpinančiam slaviškąją liturgiją besilaikantiems *filioque* dogmatinio principo¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Trumpas, bet išsamus šį klausimą išsprendusių darbų aptarimas: Švedas A. LDK konfesinių ir integracinių procesų tyrimų žingsnis (Apie Genės Kirkiėnės daktaro disertaciją „Chodkevičių vaidmuo LDK politinio elito struktūroje XV–XVI a.“) // LIS, 2005, t. 15, p. 127–129.

¹⁶⁶ AT, Posnania, 1906, t. 20, p. 34: „Perspexi (P. Tomickis – E. G.) abunde ex litteris M[agnificenc]ciae vestrae (A. Goštauto – E. G.), quod scribi iterum in urbem Romam commendaticias litteras cupiat tam M[ai]estatis regiae, quam meo nomine, ut illi missae Sclavonicae audiendae facultas detur, cujus rei ego non modo non obliviscor M[agnificenc]ciae vestrae causa, sed verum etiam in hoc utcumque non bono valetudinis meae statu diligentissimam curam habeo, ut desiderio M[agnificenc]ciae vestrae satisfaciam“ (1530 m.).

Išplėstinei redakcijai atstovauja Bychovco kronika – vienintelis (ir dingęs) jos nuorašas, tiksliau – tik defektinis (neturintis pradžios ir pabaigos) jo tekstas. Geriausiai redakcijos turinį apibūdina ke-liolika tikslų R. Jaso sakinių: „Aprašyda-mas Lietuvos praeitį nuo seniausiųjų laikų iki 1445 m., Bychovco kronikos autorius rėmėsi abiem ankstesniais sąvadais, tačiau sukūrė naują pradžią: romėnų atsikraus-tymą į Lietuvą atkėlė iš Nerono laikų į mūsų eros V amžių, į... Atilos laikus. Iš-skyrus šį pasakojimą, Mindaugo bei jo sū-naus Vaišvilko istoriją [...], naujai įtrauktą iš pietvakarių rusų Ipatijaus metraščio, ir kai kurias smulkmenas, visa kita, kas pa-sakojama Bychovco kronikos pradinėje (legendinėje) dalyje nuo Palemono ligi Kęstučio ir jo sūnaus Vytauto konflikto su Algirdo įpėdiniu Jogaila [...], yra perrašyta iš Platesniojo sąvado antrosios redakcijos legendinės dalies, o sekantis laikotarpis – XIV a. paskutinis dvidešimtmetis ir pirmo-ji XV a. pusė [...] – iš Trumpojo sąvado. Tačiau perrašytieji iš Platesniojo sąvado ir ypač iš Trumpojo sąvado tekstai nebuvo perkelti į Bychovco kroniką mechaniškai, o daugeliu atvejų labai tikslingai perreda-guoti, papildyti naujais sakiniais, pastrai-pomis, naujais originaliais pasakojimais ir net ištisomis jų serijomis... Vienų jų tikslas buvo išsamiau nušviesti Algirdo, Jogailos, Vytauto valdymą bei Švitrigailos ir Kazi-miero Jogailaičio valdymo pradžią, aktua-lias santykių su Lenkija ir kitais kaimynais problemas, o kitų – iškelti įtakingos XVI a. pirmosios pusės lietuvių didikų, valstybės veikėjų Goštautų giminės atstovų praeities nuopelnus Lietuvos valstybei. Apskritai šie originalieji Bychovco kronikos pasakoji-mai tekste ligi 1445 m. yra ne kas kita, kaip nuoseklus tęsimas darbo, pradėto kuriant

Platesnįjį sąvadą, kada jau buvo perdirbta ir naujais pasakojimais papildyta perrašy-to iš Trumpojo sąvado „Lietuvos didžiųjų kunigaikščių metraščio“ pradžia. Bychov-co kronikos autorius baigė jį perdirbti, o savo penktuoju, pačiu ilgiausiu originaliu intarpu [...] iš esmės naujai aprašė Vytau-to valdymą nuo 1405 iki 1430 m. ir tuo būdu užpildė pagrindinę spragą, buvusią Trumpojo sąvado Vytauto laikų istorijoje. Bychovco kronikos tekstas, kuris dar re-miasi ankstesnių sąvadų medžiaga, baigia-si perrašytu iš Trumpojo sąvado, bet taip pat paredaguotu pasakojimu apie 1440 m. sukilimą Smolenske ir 1445 m. pradžios karą su Maskvos didžiąja kunigaikštyste. Nuo šios vietos visas tolimesnis Bychovco kronikos turinys iki pat pabaigos [...] yra visai naujai parašytas.“¹⁶⁷

R. Jaso datuojama išplėstinės kronikų redakcijos parašymo pabaiga sutampa su pradiniais A. Goštauto kanclerivimo me-tais. 1522 m. gruodžio 6 d. ediktu Zigmantas II paskelbė patvirtinąs Lietuvos statutą, ku-ris tačiau neišgaliojo¹⁶⁸. Tokiomis sąlygo-mis A. Goštautas perėmė statuto rengimo darbą. 1522 m. pradžioje jis buvo paskirtas Vilniaus vaivada, sutikęs užleisti pirmą-ją pasaulietinio dignitoriaus vietą – Trakų vaivados pareigybę – labai nusipelnusiam etmonui Konstantinui Ostrogiškiui¹⁶⁹.

¹⁶⁷ BC, p. 17–18. Paragrafuoto vidurinėsios redak-cijos teksto (ir su tuo susijusių kitų požymių) atsiradimą, matyt, reikėtų derinti su R. Jaso antrąja redakcija.

¹⁶⁸ *Лазутка С. А. Литовский Статут – феодаль-ный кодекс Великого Княжества Литовского. Виль-нюс, 1973, p. 73–74.*

¹⁶⁹ AT, Posnania, 1857, t. 6, p. 23–24: „ipse d[omi] nus Gastoldus ex ejusmodi dignitate sua palatinatus vilmensis primum ac immediatum locum debet habere mox penes dominos episcopos magni ducatus nostri, uti est ex antiqua consuetudine observatum, tamen non minus ad vota nostra quam ex speciali benevolentia et observantia ejusdem domini Gastoldi erga M[a]g[nif]

Nors greta viso to dar buvo daroma išlyga, kad tai išimtinis ir nesukeliantis precedento atvejis, nulemtas akivaizdžių Konstantino nuopelnų, po kelių savaičių buvo išduotas dar vienas aktas, jau primygtiniau pabrėžiantis šitokios privilegijos išimtinumą ir netaikymą ateityje¹⁷⁰. Pirmajame akte

cum duces Constantinum Ostrogski, cui etiam in presentiarum palatinatum trocensem pro bene meritis suis contulimus, ipse Gastoldus, palatinus vlnensis, descendit de eodem primo loco suo eidem d[omi]no duci Constantino, vita eius duntaxat durante, qui tamen locus per alios futuros palatinos trocenses pro tempore existentes, morte eiusdem ducis Constantini interveniente, nullatenus usurpari debet, sed suum locum quilibet alius palatinus trocensis ante hac concuetum et similiter eiusdem ducis Constantini legitimi successores inter duces etiam consuetum locum tenere debebunt. Nunc autem idem dominus palatinus vlnensis ex mera voluntate sua penes ipsum dominum duces Constantinum habiturus est locum inferiorem eo et est sessurus immediate sub eo, dux vero Constantinus sub dominis episcopis in loco palatini vlnensis. Post mortem autem ducis Constantini moderni, uti palatini trocensis, palatinus vlnensis tam modernus, quam alii universi sessuri sunt in summo loco suo, uti premisimus, immediate post dominos episcopos, ceteri autem dignitarii et officiales, consiliarii nostri obtinebunt loca sua iuxta antiquam consuetudinem observantiam in perpetuum tenore presentium mediante...“

¹⁷⁰ Ten pat, p. 43–44: „Significamus tenore presentium, [...] quomodo vacante in presentiarum palatinatu trocensi per magnifici Alberti Martini Gastold, ejus immediate possessoris, ad palatinatum vlnensem vacantem per mortem M[a]g[ni]fici olim Nicolai Radzwill exaltationem, licet hunc ipsum palatinatum trocensem nulli Ruteno atque Schismatico juxta dispositionem privilegii terrestris hujus M[a]g[ni] ducatus nostri per divos olim Vladislava, regem Polonie, avum nostrum, et Alexandrum Witowdum, M[a]g[n]um duces Lithuanie, concessi et confecti conferri debuerimus, sed duntaxat aliquem ex subiectis nostris romane et catholice fidei ad eundem palatinatum ceu ad alias dignitates eligere deberemus, quod etiam consiliariis nostris in felici exaltatione nostra ad Magnum ducatum paternum et hereditarium nostrum facere promissimus: quia tamen modo predistum palatinatum trocensem M[a]g[ni]fici co Constantino, duci ostroviensis, castellano vlnensi et supremo eiusdem M[a]g[ni] ducatus nostri exercituum capitaneo, Ruteno, certis de causis legitimis ad id Nos permoventibus, contulimus dedimusque, cum fidelia ejus merita contra hostes nostros Moschos et Tartros pluries et frequentius pugnando in Nos et hanc

buvo nurodyta, kad pirmąją vietą K. Ostrogiškiui A. Goštautas užleidžia geranoriškai, pagerbdamas jo nuopelnus, antrame, pažymint abiejų šalių senatorių rekomendacijas K. Ostrogiškiui, apie A. Goštauto požiūrį apskritai nekalbama, o prisiminus 1413 m. Horodlės privilegijos draudimus stačiatikiams, užtikrinamas šių draudimų laikymasis ateityje¹⁷¹. Abiejų aktų eschatokolai mini Vilniaus vyskupą Joną iš Lietuvos kunigaikščių, Vilniaus kaštelioną Jurgį Radvilą, Polocko vaivadą Petrą Kišką, dvaro maršalką Jurgį Iliničių¹⁷², o tai rodo, kad Ponų Taryboje buvo pasiektas sutarimas dėl tokio paskyrimo ir jo sąlygų, bet kartu – kad visa tai reikėjo ir pasiekti. Pažiūrėti darnus tų pačių valstybės šulų išvardijimas pridengia visai kitokią tikrovę: iki tol buvę geri A. Goštauto ir K. Ostrogiškio santykiai pašlijo¹⁷³, susidūrus ant ankštų pasaulietinio „Lietuvos primo“ kopėčių. Pirmojo akto užuomina į lenkų („abiejų šalių“)

Republicam exhibita animadvertendo, tum votis et intercessionibus cosiliariorum utriusque dominionostri, presertim vero hujus M[a]g[ni] ducatus, qui Nos etiam a promissione nostra privilegiati liberos absolutosque dimiserunt et quo ad personam duntaxat ipsius ducis Constantini ejusmodi relaxarunt, eo etiam attento, quod prius dignitate castellanatus vlnensis fuit ornatus, idcirco Nos presentibus literis nostris promittimus verbo nostro regio et spondemus: quia ejusmodi collatio nostra modo de palatinatu trocensi et prius de castellanatu vlnensi Ruteno de singulari gratia et ob singularia ejus de nobis ac Republica meritaamplius privilegio terrestri communi prejudicari minime debet, sic quia et Nos et successores nostri M[a]g[ni] ducatus Lithuanie deinceps futuris temporibus perpetuis non debemus neque debebunt ejusmodi dignitates atque officiali cuicunque Ruteno dare aut conferre absque consilio majorum consiliariorum nostrorum, sed duntaxat Lithuano, catholice et romane fidei eedem dignitates conferri debent tenore presentium mediante in perpetuum...“

¹⁷¹ Ten pat, p. 23, 44. 1529 m. Zigmantas II atnaujintai patvirtino 1413 m. Horodlės privilegiją – *Любовскихъ М. К. Очерк...*, p. 350–352.

¹⁷² AT, t. 6, p. 24, 44.

¹⁷³ *Jasas R. Lietuvos kanclerio Alberto Goštauto memorialas karalienei Bonai (1525) // ŠAR, p. 28.*

senatorių palaikymą leidžia išvelgti ne tik asmenišką šio konflikto ištakas. 1525 m. memoriale A. Goštautas puola K. Ostrogiškį, bet tai visų pirma atsakymas į puolimą – įtikinėjimas savo nuopelnų svarba ir M. Glinskio istorijos prisiminimų sukeltas pasiteisinimas¹⁷⁴. Tame pačiame memoriale nurodoma, kaip, A. Goštautui palaikant Zigmanto II siekį pakelti didžiuoju kunigaikščiu neseniai gimusį Zigmantą Augustą, K. Ostrogiškis prašė (kaip to nenorėjo ir lenkų senatoriai) taip nedaryti¹⁷⁵. Etnono palankumas lenkų senato daugumai buvo labai neparankus žymiausiam lietuviškosios politikos architektui.

¹⁷⁴ AT, t. 6, p. 259–262: „Ex eo inprimis facto concepit quam maximum in me odium ruthenus ducaculus inivit contra me secretam conspirationem cum domo Radivillorum, mihi perpetuo ob virtutes meas et majorum meorum infesta et inimica, qua non solum me unicum superstitem et innocentem bonis meis hereditariis, sed etiam vita et bona fama mea inique, calumniose et falso privare ulla absque causa aliquotiens tentabat et conabatur... [...] Hostis vafer non tantum meus, sed etiam factorum meorum, que ego pro sacris M[aiesta]tib[us] vestris ac pro Republica facio et pro virili mea intrepidus exequor, non solum bona fama honoreque naturali et bonis honestisque modis quesito, verum etiam vita me artibus suis perversis privare contendens... [...] Cujus unicum hac tempestate me, uti patricium, perspexit fortem et indefessum custodem et tutorem more majorum meorum pro gratia et salva felici et tranquilla sacrarum M[aiesta]tum v[est]ra[rum] pace et dominatione // Pro quo proditore Michaele et ego, tunc ephēbum adolescentem agens, cum tunc unicus patricius Rempubliacam servaveram, omnibus tam majoribus, quorum intererat defendere, fugientibus et dispersis, eram per Radivilum, tum palatinum trocensem, calumniose et falso accusatus...“

¹⁷⁵ Ten pat, p. 259: „ego apud universos fratres et amicos meos precipuos [...] institi et agere cepi persuadens eos in rem, ut unanimiter consentirent, pertraxi, et consenserunt paucis renitentibus et hoc auctore adversario meo, qui cum mihi videretur esse amicissimus iurciurando etiam fidem amicitie sue mihi obstringens, libere in domum meam, ut crebrius id facere solebat, veniens. Flectebat ipse genua et complois manibus in secreto consilio precabatur una cum sibi adherentibus qui et in presentiarum illi adherent, ne tam felix sublimatio fieret.“

R. Jasas pažymi, kad Bychowco kronikoje nepastebime jokio priešiškumo stačiatikiams, kuriuo tiesiog alsuojama A. Goštauto memoriale¹⁷⁶. Galima sutikti, kad tai irgi vienas ankstesnio jos parašymo rodiklių, nors nereikėtų pamiršti ir to, kad karingasis memoriale katalikiškumas – visų pirma asmeninio priešiškumo išraiškos priemonė, lygiai kaip ginčas dėl Zigmanto Augusto pakėlimo buvo politinės įtakos varžybų arena. Šiuo atveju galima prisiminti, kad memoriale tokia pačia napykanta „apdovanojamas“ Mikalojus Radvila Goniondzietis ne tik ją pelnė išskudamas A. Goštautą M. Glinskio byloje, bet ir turėjo *Amoris Poloniae* pravarde. Kova su lenkų politikų aspiracijomis lydėjo visą A. Goštauto kūrybinę veiklą. 1526 m. buvo išnaudota popiežiaus pasiuntinio praleidimo į Maskvą proga atnaujinti Lietuvos karalystės paskelbimo bylą¹⁷⁷. 1536 m. A. Goštautui teko nuo lenkų kurstomos Bonos ginti I Lietuvos Statutu kodifikuotą teisinę sistemą¹⁷⁸. Bychowco kronikos nepalankumas Lenkijai¹⁷⁹ – ne pirmosios dienos istoriografinė realija.

Vidurinėsios redakcijos pirmoji tautinė Lietuvos kronika, jau pateikusi tautinį didvyrį Vytautą, tesugebėjo jį iškelti „skylėtū“, Lietuvos istorinių realių požiūriu atsitiktinės informacijos fragmentais supildytu naratyvu. Išplėstinės Lietuvos kronikų redakcijos naratyvas kompiliuotas – papildytas R. Jaso nurodytais originaliais tarpais, taip pat panaudotos Bergomezės,

¹⁷⁶ BC, p. 36.

¹⁷⁷ *Любавский М. К. Очерк истории Литовско-Русского государства до Люблинской унии включительно. Москва. 1915, с. 197.*

¹⁷⁸ *Tumelis J. Stanislovas Rapolionis ir jo laikai // [Lietuvos mokslo paminklai] Stanislovas Rapolionis. Vilnius, 1986, p. 10.*

¹⁷⁹ BC, p. 23–24.

<i>Krašińskio nuorašas</i>	<i>Bychowco kronika</i>
<p>Князь великий Витовт держал великое княжене Литовское и Руское и иньи многии земли. И мешкаючи ему у Великом Луцку и хотел был на себе коруну взложити, и его неприятели поляки не перепустили ему коруны. И тогда призвал к себе короля польского Владислава, цесаря римского с цесаревою, московского великого князя Василя Василевича, короля угорского с королевою, и князь великий тверский Борис Александрович был, и мистр пруский, немецкий и лифлянский мистр. И иньшии великие послы были: от Ивана царя царягородского и от мирского царя послы приходили, и от донского короля послы приходили, и от великого князя резанского послы приходили, Одоевские князи сами были, и от Великого Новагорода и от Пскова послы приходили и от волоцкого воеводы, и от иньх немецких земель были. [Luko suvažiavimo išlaikymas] Тогда цесар римский у великом милости был з Витовтом...И от того ся утвердила великая милость межи них, иж не можем выписати, о цти и о дарех того великого господаря [prasideda Vytauto panegirikos tekstas]</p>	<p>Y buduczy korol Jagoyło u Witolta u Wilni, poczet mowity bratu swojemu kniaziau velikomu Witoltu: „Mily brate [...] ražu tebe, abyś stał do cesara y o to byś stał, szto by iesi moh korolem byty, a ia tobie choczu dopomoczy u cesara y w papeša.“ Y kniaz velikij Witoltt rekt: „Y kak że bych ia moh k tomu pryjty, koli cesara ne znaiu, a ni on mene, a odnako ż choczu tak wczynity, by mi na to nałozyt’ velikij nakład, i cesara i innych panow chrestyianskich choczu w sebe mety w Łucku.“ Y korolu Jagoyłtu sie podobalo y radył, aby tak wczynił... Y buduczy na druhuju zimu, posłał postow swoich do cesara chrystyianskoho y do korola dunsokho, y [...] do inszych panow chrystyianskich, żedaiuczy, aby w nieho byli... Y koli tyie hosty u velikoho kniazia Witolta byli, y kniaz velikij Witoltt dostatok dawal im velikii... [Luko suvažiavimo išlaikymas] y <i>sam cesar rekt do Witolta</i>: „Kniaze velikij Witolte, baczym po tobe, iż ty kniaze <i>bohatoie y velikoie</i>, a k tomu <i>nowy chrystyianin</i>, y <i>hodytsia by tobi byt’ panom korunowanym</i>, y <i>meży nami</i>, <i>koroli chrystyianskimi</i>, <i>byt’ bratom</i>.“ Y kniaz velikij, usłyszawszy to ot cesara, y zrozumiał na to wolu cesarskuu; y toho ż czasu wespolok z bratom swoim korolem Jagoyłom prosil ot cesara, aby na toie cesar stał y korunu iemu prizwolil mit’, y do otca swiatoho papeża szto by posłał, aby poswiatywszy korunu kniaziau velikomu Witoltu dał. Y cesar k tomu przyzwolil y toho ż czasu odprawil postow swoich do papeża, żedaiuczy otca swiatoho papeża, aby korunu Witoltu podłuh obycaia chrystyianskoho dał. Y kniaz velikij Witoltt pry tom posle cesarskom otprawil swojeho posla do Ryma, do otca papeża s poselstwom swoim, y też listy korolow chrystyianskich, pana Semena Dedygöldowic a pana Szedybora, brata Kezgayłowa. [Pasakojama apie herbų suteikimą Horodlje.] A pan Senko z panom Szedyborom [...] iechali z korunoiu z Ryma od papeża, a meszkali w Ryme try hody dla toho, iż walka była we Włozzech, y dla toho ne smeli z korunoiu iechaty, a west’ ich zasła we Lwowe o smerti velikoho kniazia Witolta, szto umer. Y lachowe, ne życzczy koruny Litwe, y korunu w nich tuiu otniali y rozseksty ienie na poły y przyłozyli ko korune biskupa krakowskoho, kotoiraia y teper pry zamku Krakowskom u kostele swiatoho Stanisla test</p>

Miechovitos kronikos ir mūsų nebepasiekusi „Aleksandro (Jogailaičio – E. G.) istorija“¹⁸⁰. Daugiausia tai ištisinis kronikinis pasakojimas. Fantastinės dalies chronologijos sutrumpinimas trimis šimtmečiais, nors mažai priartino prie tikrovės išsigalvotųjų „valdovų“ biblinį amžių truputį „papudravo“ ši nemokšišku įžūlumu tvoskiantį pseudohumanistinės žurnalistinės istoriografijos kūrinį. Visas šitas apdorojimas

konceptualizavo kronikos tekstą, o tokio konceptualizavimo pagrindą tapo Lietuvos valdovų karališkiosios karūnos klausimas.

Lenkų sutrukdytos Vytauto karūnacijos faktą dar pamini Trumpanis kronikų sąvadas¹⁸¹. Jau viduriniojos redakcijos Krašiń-

¹⁸¹ PSRL, t. 35, p. 57: «Князь великий Витовт хотел на себе положить коруну, и его не приятели поляне, не пропустиша коруны, и за тымъ не положи на себе каруны» (Supraslio nuorašas); 75: «Князь великий Витовт хотел положить на себе коруну, и его неприятели поляне не перепустили каруны» (Slucko nuorašas).

¹⁸⁰ BC, p. 18–20, 192, 193.

kio nuoraše teksto elementų perrikiavimas iš įrašo padarė pasakojimą¹⁸², kurį kartoja visi žinomi redakcijos nuorašai („priešai lenkai“ artina šioje vietoje viduriniają redakciją su Slucko nuorašu)¹⁸³. Išplėstinėje redakcijoje šis pasakojimas daug ilgesnis ir visiškai pakeistas¹⁸⁴ (10 lentelė).

Pastorintu šriftu lentelėje pažymėtas Vytauto karūnos nepraleidimo veiksmas. Kairiojoje pusėje tai daroma pasakojimo pradžioje, dešiniojoje – pabaigoje („pateikiant ir aplinkybes“). Šitaip nieko šioje istorijoje nepasakantis vidurinėsios redakcijos „Vytauto ir imperatoriaus susidraugavimas“ išplėstinėje redakcijoje tampa visos siužeto intrigos užuomazga. Palaidas analinis faktų išvardijimas buvo paverstas „kalbančiu“ kronikos naratyvu. Konceptiniu požiūriu ne tiek svarbu, kiek tiksliai ar išsamiai čia buvo pasinaudota Miechovitos kronika (kas kaip tik svarbiausia tekstologijai), kiek akivaizdu tai, kad A. Goštautas ar jo „komandos“ žmonės siekė surasti ir parodyti priežastinį ryšį, nerūpėjusį (ar mažai rūpėjusį) metraštininkams. Šis siekis toli gražu nebuvo visuotinė kronikinių darbo taisyklė, tačiau kuo daugiau jis pasireiškė, tuo pati kronika geriau vykdė savo socialinį užsakymą.

1526 m. Ponų Tarybos pasiūlyme Zigmantui II karūnuoti Zigmantą Augustą (žr. 177 nuorodą) rašoma: „O dėl to, kad Jo malonybė Šv. Tėvas popiežius nori tos garbės tam, kuriam ji nedera, tai geriau Jo Malonybė [popiežius] norėtų to Jūsų Malonybės sūnui, mūsų Ponui, Lietuvos didžiajam kunigaikščiui ir tai Jūsų Malonybės valstybei Lietuvos Didžiajai Kuni-

gaikštystei, už svarbius bei įžymius Jūsų Malonybės ir Jūsų Malonybės protėvių, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių, darbus; jie tą žemę atgrevė į krikščionių tikėjimą ir nepakeičiamai įtvirtino prieš švento tikėjimo priešus. Todėl, valdant šlovingo atminimo Jūsų Malonybės seneliui karaliui Vladislovui bei Jūsų Malonybės dėdei didžiajam kunigaikščiui Vytautui, Šv. Tėvas popiežius ir krikščionių cezaris, atsizvelgdami į didžiojo kunigaikščio Vytauto darbų reikšmingumą ir tvirtą ir stiprą jo nusistaymą prieš pagonybę bei drauge atsizvelgdami į tos Jūsų Malonybės valstybės, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, šlovingumą, buvo pasiuntę Šv. Tėvas popiežius ir cezaris karūną didžiajam kunigaikščiui Vytautui į tą tėvoninę Jūsų Malonybės valstybę, Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Bet tuo laiku didysis kunigaikštis Vytautas iš šio pasaulio pasitraukė, nesulaukęs tos karūnos, kuri jau buvo kelyje, ir sulaikė ją ponai lenkai ir iki šiol jos atiduoti nenori ir nenori tos garbės Jūsų Malonybės tėvovinei valstybei.“¹⁸⁵ Lyginant šios citatos (net ir lietuviško vertimo) ir 10 lentelės kursyvinis tekstus nesunku suvokti, kad juos sieta pati pasakojimo mintis: laiško citatą galima vertinti kaip Bychowco kronikos ištraukos santrauką. Ir vienu, ir kitur konstatuojama, kad Vytautas už savo nuopelnus (tarp jų ir krikščionintojo) yra vertas karūnos, abejur karūną reikia gauti iš imperatoriaus ir popiežiaus, abejur pastarasis minimas pirmuoju. Ir abejur daroma ta pati klaida: žinome, kad Vytautui karūną popiežius ne padėjo, o trukdė gauti. Abiejų tekstų inspiratorius yra A. Goštautas, mo-

¹⁸² PSRL, t. 35, p. 140.

¹⁸³ Ten pat, p. 162, 188, 209, 230.

¹⁸⁴ PSRL, Москва, 1975, т. 32, с. 152–153 (pastorintas šriftas 10 lentelėje mano – E. G.).

¹⁸⁵ Kuolys D., Jovaišas A. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Ponų Tarybos laiškas karaliui Žygimantui dėl Lietuvos Karalystės atkūrimo (1526) // ŠAR, p. 71–72.

deliuojantis licencijas pagal savo laiką ir galimybes. Išplėstinės kronikų redakcijos surašymą R. Jاسas datuoja kiek anksčiau (žr. 158 nuorodą) už Zigmanto Augusto karūnacijos projektą, sutapusį su bandymu padaryti jį ir Mozūrijos kunigaikščiu (1526 m. mirus paskutiniam šios šakos Piastui)¹⁸⁶. Tokiu atveju sumanymas jį karūnuoti remiamas šios kronikos istorinės analogijos argumentais. Lygiai tokiais pat argumentais A. Goštautas gynė I Lietuvos Statutą 1536 m. (žr. 178 nuorodą). Beje, popiežius prisimenamas ne tik istorijoje: siųsti pasiuntinius šiuo klausimu prašoma ne tik pas imperatorių, bet ir pas jį¹⁸⁷. Ar ši XVI a. trečiojo dešimtmečio vidurio *die Realpolitik* lėmė analogiškus „Vytauto veiksmus“ ir Bychowco kronikoje (tuo atveju jos užbaigimą reikėtų pratęsti bent jau iki 1526 m.), nesiiimu spręsti specialiai netyręs. Aišku viena: turime dar vieną faktą, rodantį Lietuvos kronikų rašymo ir įstatymų leidybos bei politinės, teisinės ar kultūrinės A. Goštauto veiklos sanglaudą (nepamirškime, kad nepaskelbtos statuto redakcijos 1522 m. pasirodė bajorystės įrodymo nuostatas¹⁸⁸, o paskelbtos 1529 m. – išsami Zigmanto II šalies privilegija, užtikrinanti bajorų teises į žemę tam tikrais jų tarnybos atvejais)¹⁸⁹.

Kiek A. Goštauto siekį parodyti Vytautą Lietuvos krikščionintoju inspiravo lenkų kronikų Boleslovo Narsiojo tradicija (neabejotinai pasireiškusi ir Miechovitos kronikoje) – atskira tema. Mums svarbu, kad Bychowco kronika nutyli Vytauto

bažnytinės unijos pastangas, visiškai nebūdingas ir Boleslovo Narsiojo paveikslui. Ktetorinis (savo valia) Grigaliaus Camblando paskyrimas Kijevo metropolitu, kaip eilinis įrašas, užfiksuotas Trumpajame sąvade (žr. 1 lentelės 5 poziciją) ir pakartotas viduriniojoje redakcijoje (žr. 7 lentelės Raczyński ir Rumiancevo nuorašuose 3-uoju punktu žymimą įrašą), Bychowco kronikoje išnyksta. Ko gera, taip ryškėja A. Goštautui būdinga lokalinės bažnytinės unijos skatinimo kryptis: po 1522 m. lojalūs Lietuvai ir katalikų Bažnyčiai gundai¹⁹⁰ jam buvo priimtini tik tuomet, kai nepretendavo užimti aukščiausias valstybės dignitorijas. Tokiai prielaidai pasitvirtinus, turėtume dar vieną faktą, kalbantį už Bychowco kronikos redagavimo pabaigą XVI a. trečiojo dešimtmečio viduryje. Tačiau paties krikščionintojo paveikslui net ir šitaip pasitvirtinęs faktas toli gražu nebūtų daug lemiantis. Svarbiausią akcentą čia suteikia Žemaitija. Būtent jos apkrikštijimas (jos atsiėmimą pavaizdavus išpirkimu) padaro Vytautą *antruoju Dievo apaštalu*¹⁹¹.

¹⁹⁰ Plg. 166 nuorodą.

¹⁹¹ PSRL, t. 32, p. 151: „Na druhoie leto Żomoyt' namesnikow nemeckich pruskich pobili, ne chotiacy bolsz toho pod nemcy byti. Nemcy, prusowe y liflanty, stali z woyski na nich zbiraty na Połondze, chotiacy ich opiat pod swoiu moc podbity. Y Żomoyt sobrawszy sia, y tam że z hor toie woysko nemeckoie nahołowu kamenjem pobili, y skoro, z hor tych pobiwszy nemcow, prysłali do Witolta: iestli by chołei im panom byti, szto by wżo ich nikomu ne zastawłai, a derzał ych sam, y panom w nich był; Witolt ich za sia do sebe pryniał. A potom nemcy prysłali posłow swoich do wielikoho kniazia Witolta, napominaiuczy ieho, y tuiu trysta zołotyeh, w kotorych była zastaw[le]jna Żomoyt, aby oddał. Kniaz wieliki Witolt otkażał: „Kak ja wam zostawił był Żomoyt', tak icie y teper ot was ne otnimiał, smotryte sebe y teper na Żomoyty, penezey ne maju szto wam oddawaty.“ A Witolt po małom czasu poczał penezzi zbiraty, y sobrawszy społna zołotyje, y otosłai im w całosty; y ony zołotyje wzemszy, y wże czerez to niczym sia w Żomoyt ne wstupali, y dali tomu pokoy, bo byli zbyty y wypustoszony od Jagoyłā y ot Witolta

¹⁸⁶ Tokia alternatyva siūloma tame pačiame laiške – ten pat, p. 73–74.

¹⁸⁷ Ten pat, p. 73.

¹⁸⁸ Русская историческая библиотека. Санкт-Петербург, 1903, т. 20; Литовская Метрика, т. 1, п. II.388.

¹⁸⁹ Любавский М. К. Очерк..., p. 342–350.

Geriausiai vidurinėsios redakcijos redagavimo pradžią parodančiame Krasinškio nuoraše organiškai nesusieta su fantastine dalimi, taip ir įvardyta¹⁹², didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kronika, kaip sakytą, nėra paragrafuota. Po jos iki Vytauto panegirikos esanti dalis teperskirta tik į du paragrafus¹⁹³. Nors įvardijant antrąjį šių paragrafų minimas Kijevo metropolitas (plg. 51 nuoroda), tarp šių perkeltų iš Trumpojo sąvado įrašų pasakojimas apie Camblaką (žr. 1 lentelės 5 poziciją) tesudaro mažą ir nesusijusią su kitų įrašų tematika dalį. Vis dėlto jis lėmė šitą mišrainę išskiriančios antraštės įvardijimą. Kituose vidurinėsios redakcijos nuorašuose ši antraštė išnyksta (žr. 7 lentelės 3-uoju punktu pažymėtus įrašus), o Bychowco kronikoje, kaip matėme, nebeliko ir paties įrašo. Ar galima šios modifikacijos lūžio tašku laikyti vidurinėsios redakcijos parafavimą? Tai dar antrojo dešimtmečio antrąja puse datuotinas veiksmas (žr. trečiojo poskyrio pabaigą). Iš to veikiausiai reikėtų daryti išvadą, kad Krasinškio nuoraše esanti antraštė atsirado tik mechaniškai sutraukus po ja esančius įrašus: metropolito paskyrimas, juo labiau padarytas Vytauto, pasirodė reikšmingiausias. Bychowco kronikoje jau veikė kitokios, ne ankstesnės, kaip A. Goštauto kanclerystė, aktualijos. Šie požymiai verčia koncentruotis vien į katalikišką *Vytauto apaštalavimą*.

į Żemoyti. Y toho ż bodu Witolt fundował biskupstwo Żmoyckoie, y kosteł swiatoho Petra postawił w Mednikoch, szto teper Żomoyt' zowut Wormiany, y kanoniki wczynił, y kosteł nadał, y wsiu Żomoyt' kazał chrystyty z wery pohanskoie u wery chrystyjanskuiu, y wsiu zemlu Zawelskuiu ochrestył, y kostełow mnoho postawił, y dla toho nazwan iest Witolt wtory apostoł bożyi, iż on z takoho okrutnoho pohanstwa nawernuł tyie zemli na wery chrystyjanskuiu.“

¹⁹² PARL, t. 35, p. 132.

¹⁹³ Žr. 47, 51 nuorodas.

Kliūčių šiai nuostatai, kurias teko apginti, reikia ieškoti kitur. Tame pačiame pasakojime apie Žemaitijos išlaisvinimą ir krikštą nurodoma, kad vokiečius Vytautas sumušė kartu su Jogaila (žr. 191 nuoroda). Apie apaštališką Vytauto veiklą iki jam gaunant valdžią Lietuvoje nebuvo kalbos ir, žinoma, apie ją neužsimena rusų metraščių įrašai, kurie iš Trumpojo sąvado perkeliavo į viduriniąją kronikų redakciją. Jie trumpai tekonstatuoja ir Jogailos krikšto akciją (žr. 109–111 nuorodas). Bychowco kronikoje ši akcija aprašoma plačiau, joje paminimas ir Vytauto (trečiasis – E. G.) apsikrikštijimas¹⁹⁴. Skirgaila „sumažinamas“ ir Vytautas „padidinamas“ jau viduriniojoje redakcijoje (žr. 112–116 nuorodas) ir tai ne didžiausias Vytauto sureikšminimas. Tai atlieka dar iš Trumpojo sąvado atėjusi Vytauto panegirika ir vidurinėsios redakcijos paragrafavimas (žr. 117–121 nuorodas, 5 ir 7 lentelės). Dar Trumpajame sąvade (Supraslio ir Slucko nuorašuose) pabrėžiamas Vytauto pasipiktinimas Jogailai darant Lietuvą iš Krokuvos valdoma provincija (tai kartojama viduriniojoje ir išplėstinėje redakcijoje)¹⁹⁵. Tačiau labiausiai Vytautas iškeliamas, kai ne tik pastatomas greta Jogailos laimint Žalgirio mūšį, bet ir parodomas kur kas labiau nulėmęs šią pergalę¹⁹⁶. Lietuvos istoriografijoje buvo pasakytas žodis, nutraukęs lenkų istoriografijos, vien sau prisiskiriančios šią pergalę, monopolinį srautą.

8. Duoklė protėviams

Bychowco kronika nurodo Algirdą priėmus stačiatikių tikėjimą, siedama tai su jo

¹⁹⁴ PSRL, t. 32, p. 144–145. Bychowco kronika paminė ir stačiatikišką Vytauto krikštą – ten pat, p. 141.

¹⁹⁵ Ten pat, p. 146; PSRL, t. 35, p. 136, 158, 184, 205, 227.

¹⁹⁶ PSRL, t. 35, p. 150–151.

tapimu Vitebsko kunigaikščiu¹⁹⁷. Vienalajiams šaltiniams apie tai neužsimenant ir Hermanui Vartbergei paliudijant pagonišką Algirdo palaidojimą, čia labiau dominantų klausimas, ar tai nėra fono papildymas, kuriant istoriją apie Podolės Kameneco vietininką Goštautą, vedusį lenkų didiko Bučackio dukterį, apsikrikštijusį kataliku (priėmusį Petro vardą), įkurdinusi Vilniuje pranciškonus, o pagonims juos iššudžius, naujai apgyvendinusi ir pastačiusi Vingrių apylinkėse bažnyčią¹⁹⁸. Taip buvo pratęsta vidurinėsios redakcijos pradėta Gedimino etmonu (žr. 138 nuoroda) Goštautų istorija. Todėl Goštautai „veda į Lietuvą katalikybę“ anksčiau už valdovus, kaip ir fantastinėje dalyje reprezentuoja Stulpų herbą. Šitaip buvo „nutiestas kelias“ Vytauto karvedžiui Jonui Goštautui Žalgirio mūšyje¹⁹⁹. Jonas Goštautas 1413 m. Horodlėje gauna Habdanko herbą²⁰⁰, tačiau savo memoriale Bonai A. Goštautas šį vaidmenį turėjus įvardija jau Petrą Goštautą²⁰¹. Bagdono Semaškos Goštautų panegirikoje apie jų

nuopelnus Žalgirio mūšyje apskritai nekalbama²⁰². Toks sumaišymas geriausiai parodo Vilniaus vaivados ir kanclerio savo paties genealogijos išmanymą.

Tačiau kancleris gerai žinojo, kaip reikia šitas žinias ir savo patriotizmą suderinti su pagarba valdovo dinastiniams jausmams. I Lietuvos Statuto pratarmėje jis šį statutą (*kriksčioniškąją teisę*²⁰³) išleidusį Zigmantą II prilygino Lietuvos krikštytojams Jogailai ir Vytautui ir iškėlė aukščiau už lenkų Kazimierą Didįjį²⁰⁴. Tai buvo akibrokštas, bet A. Goštautas žinojo, ką darė: Piastas Kazimieras juk nebuvo Jogailaitis. Tokiomis aplinkybėmis žodinė lietuvių Žalgirio pergalės tradicija²⁰⁵ buvo įkūnyta Lietuvos kronikų išplėstinėje redakcijoje, o Goštautų giminei užtikrinta derama vieta.

²⁰² Lazutka S., Gudavičius E. Pan., p. 82–83. Jono Goštauto nuopelnai Kazimiero valdymo pradžioje su kaupu kompensuojami Bychowco kronikoje – PSRL, t. 32, p. 156–159.

²⁰³ PLS, t. 2, d. 1, p. 62: «хотячи обдаровати правы хрестьянскими.»

²⁰⁴ A. Jovaišas (vert.). Žygimanto, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos, Rusios, Prūsijos, Žemaitijos, Mazovijos ir kitų didžiojo kunigaikščio ir pono bei tėvono pagyrimas // ŠAR, p. 61–64.

²⁰⁵ Gudavičius E. Bychowco kronikos pasakojimas apie Žalgirio mūšį // Žalgirio laikų Lietuva ir jos kaimynai, Vilnius, 1993, p. 123–137.

DIE UMSTÄNDE DER ENTSTEHUNG DES BYCHOWIEC-CHRONIKBERICHTES ÜBER DIE TANNENBERGSCHLACHT

Edvardas Gudavičius

Zusammenfassung

Die Tannenbergserszählung der Chronik von Bychowiec liefert eine Version, zuweisende den Sieg nur den Litauern. Die Forschung von R.Jasas hat die Leitungsarbeit von Albrecht Gastold in der Schreibung dieser Chronik bewiesen. Jetzt ist es möglich über sein Verhältnis auch zu dieser Erzählung zu sprechen.

Es gibt in manchen Abschriften der kurzen Redaktion der litauischen Chroniken eine Eintragung über Tannenbergschlacht, berichtende über den polnischen König Jagiello und den litauischen Großfürsten Witold. Sie kam als eine Annaleneinschrift der russischen Chroniken. Der Begriff „die kurze Redaktion der litauischen Chroniken“ ist sehr

relativ: er bedeutet meistens die entstandenen in Smolensk Abschriften, welche über die Ereignisse in dem Großfürstentum Litauen, aber auch in Russland, berichten. Man kann etwa zwei Zweige nachweisen, wo die "litauischen" oder die "russischen" Nachrichten überwiegen. Sogar in dem "litauischen" Zweige besitzen nicht alle Handschriften die Tannenbergerzählung. Die Entstehungszeit der kurzen Redaktion ist die Mitte des 15. Jahrhunderts. Es gibt aber keine Abschrift solcher Chronologie In dem 2. Jahrzehnt des 16. Jahrhunderts entstand die mittlere Redaktion der litauischen Chroniken. Wenn die kurze Redaktion in den Skriptorien des orthodoxischen Bistums von Smolensk von den russischen Mönchen geschrieben ist, so schrieben die mittlere Redaktion die ruthenischen Laien unter der Leitung des litauischen Machtbesitzers Albrechts Gastold. Er hat sich am Ende des 15. Jahrhunderts in Krakauer Universität gelernt und die lateinische, auch die polnische, Sprache beherrscht. In den Jahren 1514–1519 war er der Staatthalter von Polozk, 1519–1522 – von Trakai, von dem Jahre 1522 bis zum Tode (1539) – der Staatthalter von Vilnius und der Kanzler. Es wurde eine litauische nationale Chronik nach dem Muster der polnischen Chroniken geschaffen. Das war die Zusammenarbeit der Personalskriptorie von A.Gastold und der großfürstlichen Kanzlei. Zum Grund kamen da zwei Werke - die sogenannte Chronik der litauischen Großfürsten (die phantastische pseudohumanistische Herrschergeschichte der "römischen Herkunft") und die Überarbeitung der kurzen Redaktion

der litauischen Chroniken (meistens die Einschriften der russischen Thematik wegschaffend). In diesem zweiten Teil erhob sich das Bild eines Nationalhelden – Witolds des Großen. Paradoxal: hier fehlte die Einschrift seiner größten Tat – der Tannenbergschlacht.

Das größte Werk Albrechts Gastold als eines gebildeten Staatsmannes ist die Redaktionsleitung des I. Litauischen Statuts – einer Kodifizierung des litauischen Rechtes, wo auch die ersten Romanisierungsversuche auftreten. Diese Arbeit dauerte es in den Jahren 1522-1529. In der ersten Hälfte dieser Jahrstrecke entstand auch die dritte – erweiterte – Redaktion der litauischen Chroniken (sie ist nur aus der einzigen Handschrift – der sogenannten Chronik von Bychowiec – bekannt). Diese Redaktion schilderte Witold als den zweiten (neben Jagiello) Täufer Litauens und vereinigte damit die nichtergänzte Werbung des Großfürsten um die Königskrone. Hier wurde auch die Tannenbergschlacht beschrieben und Witold als der Hauptsieger gezeigt.

Schon in der mittleren Redaktion finden wir einen "Ahnen" Albrechts Gastold als "den Heerführer des Großfürsten Gedimin". In der erweiterten Redaktion tauft sich in der Regierungszeit des Großfürsten Algard auch ein Gastold. In der Tannenbergschlacht nimmt der Großvater Albrechts Johann Gastold den Teil. In diesem Chronikstück ist die Schlacht als die Tat des einzigen litauischen Heeres geschildert. Johann Gastold steht in ihr als ein Nebenheld bei Witold dem Großen.

*Įteikta 2010 06 25
Parengta skelbti 2010 10 12*